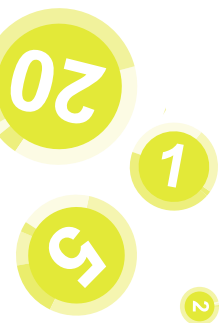

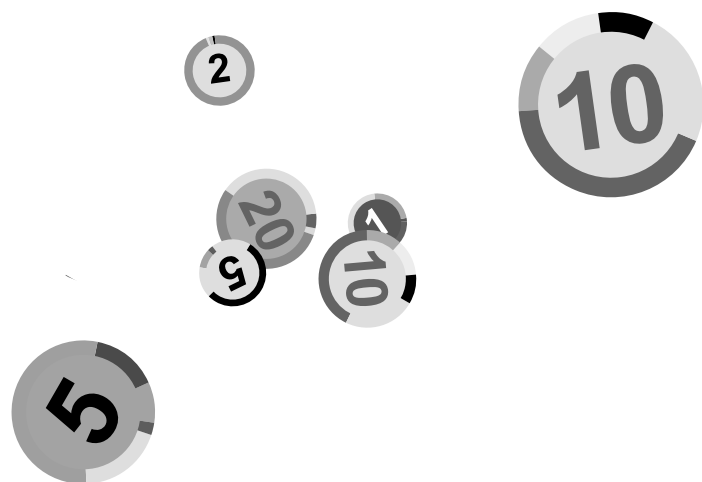
RIZIKA CHUDOBY ŽEN POSTIŽENÝCH DOMÁCÍM NÁSILÍM A JEJICH DĚTÍ

Podpořeno Nadací Open Society Fund Praha
v rámci programu Rovné příležitosti žen a mužů

**RIZIKA CHUDOBY ŽEN
POSTIŽENÝCH DOMÁCÍM NÁSILÍM
A JEJICH DĚTÍ**

Mgr. Adriena Budinová

© 2012, proFem, o. p. s.

autorka: Mgr. Adriana Budinová

redakce: Jitka Poláková, Bc. Soňa Hradecká

grafická úprava a ilustrace: Ilona Staňková

ISBN: 978-80-904564-2-6

Obsah

Poděkování	4
Úvodem	5
1. Síť WAVE a projekt o rizicích chudoby žen postižených násilím a jejich dětí	7
Síť WAVE	7
Rakouská zpráva WAVE „Rizika chudoby žen postižených násilím a jejich dětí. Zpráva o socio-ekonomické situaci v Rakousku“	7
2. O chudobě, obecná situace v České republice a chudoba žen	9
Definice chudoby	9
Měření chudoby	10
Skrytá chudoba	10
Příčiny chudoby	11
Příjmová chudoba v České republice v roce 2012	11
Ohrožené skupiny obyvatel v České republice	12
Feminizace chudoby	13
Chudoba žen a domácí násilí	14
3. Rizika chudoby žen postižených domácím násilím a jejich dětí	15
1. Zdraví	15
2. Rozvod/rozchod a chudoba	19
3. Situace osamělých matek a jejich dětí	22
4. Výživné	24
4.1 Zákon o náhradním výživném	26
5. Zaměstnávání žen a osamělých matek	28
5.1 Služby péče o děti	31
6. Vzdělání	33
7. Příjem	34
8. Zadluženost	36
9. Bydlení	37
9.1 Azylové domy	37
10. Sociální dávky	39
10.1 Systém státní sociální podpory a systém nemocenského pojištění	41
10.2 Pomoc v hmotné nouzi	42
10.3 Podpora v nezaměstnanosti	43
11. Situace migrantek v České republice	44
4. Kazuistiky – 8 příběhů žen postižených domácím násilím a jejich dětí	53
Závěrem	65

Poděkování

Děkujeme všem členkám skupiny expertek za jejich odbornou podporu, jmenovitě: Zdena Zuzana Bednářová a Kateřina Macková (Acorus, o. s.), Jovana Lelková (Most k životu, o. p. s.), Jindřiška Krpálková (ProDialog, o. s.), Zdena Prokopová (ROSA, o. s.), Kateřina Šafrová (Intervenční centrum Nymburk), Veronika Polívková (Persefona, o. s.). Také bychom rády poděkovaly Svitlaně Porche a Anně Zemkové (Arcidiecézní charita Praha, projekt Magdala) za zpracování části věnované situaci migrantek.

Díky patří i WAVE (Women Against Violence Europe), síti evropských ženských nevládních organizací. Rovněž děkujeme nadaci Open Society Fund Praha za finanční podporu tohoto projektu a za důvěru v naši práci.

Úvodem

V posledních letech, zejména od vzniku ekonomické krize v roce 2008, se stále více rozevírají nůžky mezi chudými a bohatými lidmi. Na jedné straně stojí lidé s vysokými příjmy, na straně opačné pak lidé s příjmy nízkými, nízkým životním standardem, často na hranici chudoby. Propast mezi těmito dvěma skupinami je stále hlubší a nejvíce postihuje seniory a seniorky, osamělé matky, osoby se zdravotním postižením a dalšími formami postižení, osoby pečující o osobu blízkou a v neposlední řadě také ženy postižené domácím násilím.

Ženy postižené domácím násilím se potýkají s osobní tragédií, zažívají těžké životní situace, a to včetně dětí, které pokud nejsou samy přímo oběťmi domácího násilí, stávají se jako svědci rovněž postiženou skupinou. Některé ženy se nachází v chudobě již v době vztahu a to jim stěží se z násilného vztahu dostat.

Domácí násilí má dalekosáhlé finanční dopady nejen na dotčené osoby, ale i na státní finance. Tato problematika nebyla v naší zemi dosud zkoumána, a proto jsme se na počátku roku 2010 rozhodly uspořádat na toto téma konferenci v Senátu Parlamentu ČR. V roce 2011 jsme obdržely finanční prostředky od americké nadace Vital Voices a Avon ČR na vypracování první české studie ekonomických dopadů domácího násilí na společnost.¹ Studie se inspirovala zejména prací rakouského Institut für Konflikt Forschung z roku 2006 a také rozsáhlou zprávou o nákladech domácího násilí, které zpracovala britská Women&Equality Unit v roce 2004.

Součástí studie byl i reprezentativní průzkum na vzorku 3000 žen v ČR ve věku 18–65 let. Výzkum byl dokončen v únoru 2012 a vyplynulo z něj také to, že ženy v důsledku domácího násilí přicházejí o zaměstnání, zůstávají s minimálními nebo žádnými finančními prostředky, přicházejí o bydlení, mají menší šanci uplatnit se na trhu práce, tedy to, že **jedním z negativních dopadů domácího násilí je riziko chudoby žen postižených domácím násilím a jejich dětí.**

V této souvislosti jsme se začaly zajímat o to, zda existuje v České republice materiál, který by se tématem chudoby žen postižených domácím násilím zabýval. Ukázalo se, že kromě prezentací vycházejících z přímé práce s klientkami, které byly součástí konferencí, kulatých stolů a pracovních setkání, neexistuje nic. Rozhodly jsme se tedy podívat, jak se této problematice věnují v zahraničí, především v Rakousku, které je pro nás do jisté míry vzorovou zemí v řešení problematiky domácího násilí.

1 KUNC, K. a kol. Ekonomické dopady domácího násilí v ČR. proFem, o. p. s., 2012. 71 s. ISBN: 978-80-904564-1-9.

Velmi nás proto zaujala zpráva s názvem „Rizika chudoby žen postižených domácím násilím a jejich dětí. Zpráva o socio-ekonomické situaci v Rakousku“ z roku 2009, která byla výstupem dvouletého projektu v programu PROGRESS, na kterém spolupracovala síť organizací WAVE se dvěma partnerskými organizacemi: Oxfam GB (Velká Británie) a Lamoro (Itálie). Tato zpráva poukazuje na situaci chudoby žen postižených domácím násilím v Rakousku. V sedmi kapitolách, které odpovídají nejdůležitějším životním oblastem (Zdraví, Vzdělání, Příjmy, Nedostatečné sociální dávky, Bydlení, Rozchod/Rozvod a Zákon o bydlišti a pobytu), upozorňuje na propojení těchto jednotlivých oblastí s násilím na ženách a chudobou žen a jejich dětí.

Tento materiál dal podnět ke vzniku českého projektu „Rizika chudoby u žen postižených domácím násilím a jejich dětí“. Do projektu byly přizvány expertky z českých neziskových organizací sdružených v koalici KOORDONA², které vytvořily pracovní skupinu. Během čtyř pracovních setkání se sdílely zkušenosti s touto cílovou skupinou. Každé setkání bylo zaměřené na konkrétní problémové oblasti: rozvod/rozchod a bydlení, vzdělání, zdraví, příjem a zaměstnání, sociální podpora, sociální služby, migrantky v České republice.

Ve výsledném materiálu poukážeme na klíčové a problémové situace, se kterými se ženy se svými dětmi potýkají, a na nedostatky v českém sociálním systému a právním řádu, které je potřeba řešit, aby se problémy neprohlubovaly, ale naopak včas a efektivně řešily.

Díky odbornosti a zkušenostem z práce s touto cílovou skupinou a angažovanosti zúčastněných expertních organizací tak vznikla první česká studie k tématu chudoby u žen postižených domácím násilím a jejich dětí. Materiál bude předložen Výboru pro prevenci domácího násilí³, na který budeme apelovat se zapracováním našich podnětů a doporučením do Národního akčního plánu prevence domácího násilí.

1. Sít' WAVE a projekt o rizicích chudoby žen postižených násilím a jejich dětí

Sít' WAVE

WAVE (Women Against Violence Europe) je síť evropských ženských nevládních organizací pracujících v oblasti boje proti násilí na ženách a dětech (ženské azylové domy, poradenská střediska, SOS/krizové linky, organizace zaměřené na prevenci a vzdělávání atd.). Byla zřízena v rámci Sítě rakouských ženských azylových domů se sídlem ve Vídni. WAVE působí jako spojovací článek mezi organizacemi pomáhajícími ženám v Evropě a usiluje především o urychlení toku pomoci a informací. Mezi hlavní úkoly WAVE patří: shromažďování a šíření informací o organizacích pracujících v oblasti boje proti násilí na ženách a dětech a na příslušných právních předpisech, programy prevence, kampaně a mezinárodní aktivity v této oblasti; vydávání publikací (bulletiny, zprávy z konferencí).

Plně podporuje cíle Organizace spojených národů, zdůrazňující důležitost činností směřujících k ukončení všech forem násilí vůči ženám a dětem ve veřejném a soukromém životě v souladu s Vídeňskou deklarací, Deklarací o odstranění násilí páchaného na ženách, Pekingskou platformou pro akci („Akční platforma“) a dalšími souvisejícími dokumenty.

Rakouská zpráva WAVE „Rizika chudoby žen postižených násilím a jejich dětí. Zpráva o socio-ekonomické situaci v Rakousku“

V letech 2008–2009 probíhal dvouletý projekt v programu PROGRESS, na kterém spolupracovala WAVE se dvěma partnerskými organizacemi: Oxfam GB (Velká Británie) a Lamoro (Itálie). Projekt byl financovaný Evropskou komisí a měl název: „GenderWorks: Mainstreaming and Communicating Gender Equality in Anti Poverty and Inclusion Strategies“. Projekt měl za cíl posílit gender mainstreaming a vyjádřit pohled žen na diskusi o chudobě a sociálním vyloučení v rámci Evropské unie, jakož i na národní úrovni v Rakousku, Itálii a Velké Británii. Velmi výraznou součástí byla situace migrantek a v rámci projektu vzniklo doporučení pro Národní akční plán v Rakousku.

² KOORDONA (Koalice organizací proti domácímu násilí), www.koordona.cz.

³ Výbor funguje od 1. 1. 2008 jako stálý poradní orgán Rady vlády České republiky pro rovné příležitosti žen a mužů.

Na základě setkání šesti odbornic z partnerských zemí byl zpracován rozsáhlý materiál věnující se podrobně spojení domácího násilí a chudoby.

Výstupem tohoto projektu byla zpráva s názvem „Rizika chudoby žen postižených domácím násilím a jejich dětí. Zpráva o socio-ekonomické situaci v Rakousku“. Tato zpráva se skládá ze sedmi kapitol, které odpovídají nejdůležitějším životním oblastem (Zdraví, Vzdělání, Příjmy, Nedostatečné sociální dávky, Bydlení, Rozchod/Rozvod a Zákon o bydlišti a pobytu). V úvodu lze nalézt obecné informace o problematice chudoby a je zde popsán vzájemný úzký vztah mezi chudobou a násilím na ženách. Jsou zde pojmenovány hlavní skupiny nejvíce ohrožené násilím, a tím i chudobou: migrantky, starší ženy, ženy se zdravotním hendikepem a samoživitelky. Jednotlivé kapitoly pak podrobně popisují problémy, se kterými se uvedené rizikové skupiny setkávají v popsáných životních situacích, a dále každá kapitola na konci obsahuje doporučení, která by mohla vést ke zlepšení situace jednotlivých rizikových skupin. Zprávu dokreslují čtyři různé životní příběhy žen, které zažily násilí, a jaké důsledky to mělo na jejich další život, zejména v souvislosti s chudobou. Jména žen jsou smyšlená, ale jde o skutečné životní příběhy žen z azylových domů a intervenčních center. V závěru zprávy je uvedena široká nabídka služeb, které nabízejí čtyři ženské azylové domy a jejich poradenská střediska ve Vídni, a na příkladech dobré praxe ukazují, že tyto služby hrají důležitou roli v aktivní prevenci chudoby, a tím i v boji s chudobou, a dále je zřejmé, že tím, že azylové domy a poradenská střediska pomáhají ženám řešit jejich problémy, šetří státu nemalé peníze.

2. O chudobě, obecná situace v České republice a chudoba žen

Definice chudoby

Chudoba se nedá definovat jednotně. Světová banka a OSN vnímá chudobu jako „stav, kdy si osoba musí denně vystačit s méně než 1,25 dolaru“⁴. Takový život v bídě najdeme v zemích třetího světa, kde mnoho lidí umírá hladem v nuzných podmínkách. Ve vyspělých zemích (včetně České republiky) tato chudoba v dnešní době existuje jen výjimečně, proto ani použitá definice není pro naše podmínky vhodná. Pro naše podmínky je vhodnější definice chudoby Rady Evropské unie, která za chudé považuje „občany, jejichž zdroje (materiální, kulturní nebo sociální) jsou natolik omezené, že nedosahují na minimálně uznanou životní úroveň členské země, ve které žijí“⁵. Pro jiného autora je chudoba typická především nerovností, neboť říká, že „chudoba je jako výraz extrémní nerovnosti, čímž dochází ke vzdalování chudých lidí od bohatých i od celé společnosti“⁶.

Chudoba se tak může spojit s hmotnou nouzí⁷, deprivací, nerovností a nedostupností materiálních zdrojů. Pro sociálně slabé jedince se nejtěživějším problémem stává porovnání vlastní finanční situace s ostatními, kteří finanční nedostatek nemusí řešit. Původně se tedy chudoba pojila pouze s nedostatečným příjmem. Od poloviny 90. let 20. století se pozornost posouvá směrem k problematice tzv. sociálního vyloučení, které je s chudobou spojeno a rozšiřuje její důsledky. Chudoba znamená nedostatek finančních prostředků, kdy člověk materiálně strádá a není schopen uspokojit své potřeby pomocí statků a služeb. Člověk trpící sociálním vyloučením navíc prodělává deprivaci sociální, pracovní, zdravotní apod., což jej vyřazuje z přijatelného způsobu života.⁸

4 Tj. v přepočtu cca 24 Kč na den. TUCK, M. New Data Show 1.4 Billion Live On Less Than US\$1.25 A Day, But Progress Against Poverty Remains Strong. News and Broadcast [online]. 26. 08. 2008. 2009/065/DEC [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21881954~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>>.

5 BRDEK, M. a kol. Trendy v evropské sociální politice. Praha: ASPI Publishing, 2002. 251 s. ISBN 80-863-9525-1.

6 MAREŠ, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. ISBN 8085850613.

7 **Stav hmotné nouze** je dle zákona o hmotné nouzi stav, v němž se nachází občan, jehož základní životní podmínky nejsou zabezpečeny dostatečnými příjmy a který si nemůže vlastním přičiněním nebo za pomoci své rodiny tyto podmínky nebo prostředky na jejich vytvoření zajistit.

8 KOTÝNKOVÁ, M. Sociální ochrana chudých v České republice (sociologická studie). Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2007. 132 s. ISBN 978-802-4513-027.

Měření chudoby

K měření chudoby se využívají především dvě metody, které se mohou kombinovat: **metoda normativní** (založená na měření spotřeby – přímý způsob) a **metoda relativní** (kdy se chudoba odvíjí od určité výše příjmů domácností – nepřímý způsob). V české společnosti jsou v současnosti k určování hraniční úrovně chudoby, která odděluje chudé od nechudých, nejvíce používány dva způsoby (dle příjmů):⁹

- a) **metodika Eurostatu**, který stanovuje hraniční výši, rozdělující společnost na chudé a „nechudé“, na úroveň 60 % příjmového mediánu spotřební jednotky (dle spotřeby osob se využívá koeficient 1 pro prvního dospělého člena domácnosti, koeficient 0,5 pro další dospělé členy a koeficient 0,3 pro každé dítě do 13 let včetně)¹⁰ v zemi.
- b) **využití institutu životního minima**, jenž udává společensky uznávanou nejnižší úroveň příjmů, pod níž nastává chudoba. Každý rok se stanovují pevné finanční částky životního minima na měsíc života jak pro jednotlivce, tak i celé domácnosti.

Skrytá chudoba

Při měření chudoby ovšem vznikají mnohé metodologické problémy, ovlivňující zjištěný výsledek a jeho interpretaci. Rozdíl při porovnávání podílu chudoby v různých zemích způsobují odlišně stanovené úrovně zákonné chudoby i existence tzv. skryté chudoby.

Měření rozsahu chudoby je komplikovaný proces, při kterém se musí zohledňovat, že neexistuje ideální indikátor ani míra na určení chudoby. Chudoba se v současnosti obvykle posuzuje za jednotlivce a při spolubydlení většího počtu lidí za celé domácnosti (suma příjmů všech členů) je bráno, že pokud se domácnost zařadí svými příjmy mezi chudé, je stejně pohlíženo i na všechny jednotlivce v dané domácnosti, a naopak v domácnosti s dostatečně vysokými společnými příjmy se nevyskytuje chudý jedinec. Tímto způsobem to ale ve skutečnosti nemusí fungovat a např. děti či ženy bez vlastních příjmů mohou trpět na úkor vysokých příjmů muže, který s nimi hospodáří ve svůj prospěch.¹¹

Rozsah měřené chudoby v zemi ovlivňuje ve značné míře působení tzv. latentní chudoby, která reálně neexistuje. Dochází k tomu, že poskytované sociální transfery tvoří určité záchranné lano. To drží jedince a domácnosti těsně nad hranicí chudoby a brání tomu, aby se oficiálně zařadili mezi chudé. Pokud by však přestaly být vypláceny, rázem by se dotyční lidé v chudobě ocitli. Skrytá chudoba má vliv na snížení počtu reálně chudých osob, které v dané zemi žijí. Důvodem je smýšlení některých občanů, kteří ani

v podmínkách chudoby nepočítají s myšlenkou s ní nějak bojovat (ani pomocí využití nároku na sociální dávky). Důvodů podporujících toto chování může být několik. Nabízí se neznalost svých možností, strach z odsouzení ostatními či hrdost a nezájem o pomoc ze strany státu. Se skrytou chudobou se spojují bezdomovci a nelegální imigranti.¹²

Příčiny chudoby

Mezi skupiny nejvíce zasažené nezaměstnaností se řadí mládež, ženy, lidé bez vzdělání a dlouhodobě nemocní lidé. Při přijímání zaměstnanců do pracovních poměrů se v současnosti klade důraz mimo znalostí a dovedností také na kvalifikaci daného člověka. Vyšší vzdělání zvyšuje finanční ocenění zaměstnance. Osobám, které jej nemají, nezbyvá než se smířit s vykonáváním méně odpovědné práce, s čímž souvisí mnohdy nedostačující měsíční ohodnocení. Nerovné podmínky můžeme nalézt na trhu práce, ale hrají roli i při získávání vzdělání, které vyžaduje určité finanční investování či obětování části stávajícího příjmu ve prospěch toho očekávaného. Příčinou relativní chudoby se stávají také nízké starobní důchody, jejichž příčinou mohou být např. nízké výdělky v produktivním věku. Zde můžeme zpětně navázat na důvody nezískání kvalitněji ohodnocených zaměstnání.¹³

Příjmová chudoba v České republice v roce 2012

Jak už bylo výše uvedeno, v České republice se k měření chudoby primárně využívá hranice chudoby stanovená Evropskou unií jako 60 % příjmového mediánu spotřební jednotky. Chudoba se v 90. letech minulého století na základě dostupných dat pohybovala v nízkých hodnotách. Na tomto vývoji má zásluhu také záchranná sociální síť, která obyvatelstvo před chudobou chránila. Při zaměření na podíl chudých osob v České republice lze ale od roku 1992 sledovat jeho postupné navyšování. Na základě metodiky Evropské unie se ve zkoumaných letech stanovují úrovně ročního (popř. měsíčního) příjmu, kdy rodiny či jednotlivci s příjmy nižšími spadají mezi chudé. Od roku 2000 se hranice roční příjmové chudoby postupně zvyšovala z 64 600 Kč na téměř 116 300 Kč v roce 2012. Z dat roku 2010 vyplývá, že samostatný jedinec musí měsíčně obdržet a hospodařit s minimálně 9329 Kč, aby nebyl pokládán za chudého.

Dle těchto hodnot Česká republika vykazuje ve srovnání s členskými zeměmi Evropské unie nejnižší hodnotu příjmové chudoby. Problémem ale je příjmová nerovnost ve srovnání s ostatními členskými zeměmi EU. Hranice chudoby je stanovena na

9 Tamtéž.

10 Koeficienty charakterizují snížení společných nákladů při soužití více osob v domácnosti.

11 MAREŠ, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. ISBN 8085850613.

12 Tamtéž.

13 DUBEN, R. Teorie a praxe sociální politiky. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1999. 203 s. ISBN 8070794798.

národní úrovni každé členské země. Tak například v absolutním vyjádření je hranice v Německu vyšší než v ČR, a tak by se část osob, které jsou u nás nad hranicí chudoby, ocitla v Německu pod touto hranicí stanovenou Německem.

Podle šetření Českého statistického úřadu o příjmech a životních podmínkách českých domácností „Životní podmínky 2012“ se růst počtu osob ohrožených chudobou v roce 2012 zastavil. Míra ohrožení příjmovou chudobou zůstala zhruba na stejné úrovni jako v roce předchozím. Chudobou tak bylo v České republice podle této definice v roce 2012 ohroženo 1011,0 tis. obyvatel, tj. 9,72 % všech osob. Co se týče domácností, podíl domácností s absolutně nejnižšími příjmy, tedy těch, které hospodařily s příjmy pod hranicí životního minima, mírně vzrostl, a to o 6,3 tis. domácností, na 3,8 % z jejich celkového počtu.¹⁴

Ohrožené skupiny obyvatel v České republice

Ze statistických údajů lze vytipovat určité chudobou nejohroženější sociální skupiny podle různých kritérií (věk, pohlaví, ekonomická aktivita, typ domácnosti, ve které žije, apod.): **ženy–samoživitelky s jedním a více dětmi, dlouhodobě nezaměstnaní lidé, neúplné rodiny, ale i početnější rodina se třemi a více dětmi a samostatně žijící jedinci do 64 let.** Dalšími ohroženými skupinami jsou: **lidé žijící ve vyloučených komunitách, lidé se zdravotním postižením, seniorky/-ři a migrantky/-i.**

Situace v letech 2005–2010 potvrzuje existenci tzv. nové chudoby, která je typická závislostí na postavení na trhu práce. Zatímco lidé se zaměstnáním jsou ohroženi chudobou pouze ze 3–4 %, z nepracujícího obyvatelstva jsou jasně nejohroženější nezaměstnaní (až 50 % se nachází ve stavu chudoby). V nejtěžší situaci se nacházejí neúplné rodiny, kde se jeden z rodičů stará o jedno či více dětí. Z těchto rodin se kolem 40 % nachází v chudobě. Početnější rodiny se třemi a více dětmi tvoří 19 až 30 % podílu chudých. Domácnosti s dětmi trpí více chudobou (12 %) než bezdětné domácnosti (6 %). Pokud se jedná o samostatně žijící osoby, chudoba zastihuje nejvíce samotné ženy a jednotlivce do 64 let. Na druhé straně nejsilnější pozici svými dostatečnými příjmy tvoří domácnosti dospělých osob bez závislých dětí, jejichž podíl se pohybuje na úrovni 3,5 %, a dále dva dospělí s jedním závislým dítětem (s průměrem za období 7 %). Z pohledu vlastnictví bytu více chudých obyvatel žije v nájemních (někdy až trojnásobně) než ve vlastních bytech.¹⁵

¹⁴ Český statistický úřad. Životní podmínky 2012 – předběžné výsledky. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/ivotni_podminky_2012_predbezne_vysledky.

¹⁵ Český statistický úřad, tabulka „Vývoj příjmové chudoby u různých skupin obyvatelstva v letech 2005–2010“. (ČSÚ. Příjmy a životní podmínky domácností ČR za rok 2010.)

Feminizace chudoby

Chudobou jsou ve společnosti ve větší míře ohroženy ženy než muži a tato realita bývá nazývána jako tzv. feminizace chudoby. Tento pojem vznikl v USA v 70. letech minulého století, kdy stoupl počet neúplných rodin, v jejichž čele byla osamělá matka, a to spolu se vzrůstající mírou chudoby přivedlo tyto ženy pod absolutní hranici chudoby.

Pro ženskou chudobu existují genderové důvody. Stále ve společnosti převládá patriarchální názor, že žena se má starat o děti a domácnost a muž je živitelem rodiny. To se projevuje i v tom, že existují stále velké rozdíly mezi příjmy žen a mužů, i když se jedná o stejnou práci ve stejném oboru. Důležité hledisko také je, že ženy vykonávají tuto „pečovatelskou“ práci zadarmo a je to jakási samozřejmost, ale ekonomicky se tato činnost ženám nijak nezapočítává. A jsou to právě v převážné většině ženy, které po rozvodu či rozchodu s partnerem vychovávají děti ve své domácnosti, čímž na nich leží větší míra starostí a nákladů spojených s neúplnou rodinou. Rozvod pro ženy velice často znamená znatelný pokles životní úrovně a jejich rodiny patří v současné době k těm nejvíce ohroženým chudobou. Nedostatek míst v jeslích a školkách znesnadňuje ženám přístup na trh práce. Návrat do práce po mateřské či rodičovské dovolené bývá většinou spojen s nižším příjmem ženy (žena ztrácí kvůli přerušení výkonu práce z důvodu péče o děti kvalifikaci a chybí jí pracovní zkušenosti a plynulý postup v kariéře, a tím má menší šance postoupit na vedoucí místo a mít větší příjem). Ženy jsou také mnohem častěji než muži zaměstnány na částečné úvazky, kde opět dosahují nižších výdělků. To vše opět z důvodu péče, a to nejen o děti, ale jsou to opět ženy, které se starají o nemohoucí či nemocné členy rodiny. Nižší příjmy v produktivním věku mají svůj následek i v důchodu, kdy ženy berou menší důchody než muži a opět jsou ženy ohroženy více chudobou než muži.

I v České republice jsou chudobou ohroženy více ženy (10,6 %) než muži (8,8 %) a z domácností jsou nejvíce ohroženy chudobou neúplné rodiny s alespoň 1 dítětem (32,7 %).¹⁶ Diskriminace na pracovním trhu a samoživitelství patří mezi hlavní faktory fenoménu „feminizace chudoby“. A pokud se k takové situaci osamělých matek a jejich dětí přidá ještě neplnění vyživovací povinnosti vůči dítěti ze strany otce, stává se tato situace často neúnosnou.

¹⁶ Český statistický úřad, tabulka „Míra ohrožení příjmovou chudobou v letech 2011 a 2012“. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/ivotni_podminky_2012_predbezne_vysledky.

Chudoba žen a domácí násilí

1,4 milionu žen (tj. 40 % žen) v České republice zažívá nebo již zažilo domácí násilí.¹⁷

Skupina žen postižených domácím násilím je vystavena velkému riziku chudoby. K této skupině žen neexistují ve vztahu k chudobě u nás žádné statistiky a studie. Tyto ženy patří současně do více ohrožených skupin, a tím se jejich zatížení chudobou násobí. Odchod od násilného partnera pro ženy s nezletilými dětmi znamená stát se osamělou matkou–samoživitelkou, což je skupina s velmi vysokým rizikem chudoby. Odchod pro mnohé znamená ztrátu bydlení. Pořízení vlastního bydlení je velmi finančně náročné, stejně tak bydlení v nájmu.

Tato studie je výsledkem práce na stejnojmenném projektu, který podpořila nadace Open Society Fund Praha a který trval od dubna do prosince 2012. Tímto projektem jsme chtěli poukázat na chudobu žen, které jsou postižené domácím násilím, a jejich dětí v České republice. Naším cílem bylo zmapovat a zanalyzovat jednotlivé aspekty této problematiky, které od sebe nelze oddělit, neboť se vzájemně prolínají a ovlivňují. Jsou to především: zdraví, rozchod/rozvod, výživné, zaměstnávání, vzdělání, příjem, zadluženost, bydlení a sociální dávky. Ze setkání našich pracovních skupin vyplynulo, že u nás chybí zaměření na ženy se zdravotním hendikepem a seniorky, které jsou postiženy domácím násilím, a žádná organizace účastníci se našich setkání s touto skupinou speciálně nepracuje. I když tedy o těchto skupinách žen nemůžeme podat nějakou objektivní zprávu, alespoň se o nich v textu zmiňujeme.

17 KUNC, K. a kol. Ekonomické dopady domácího násilí v ČR. profem, o. p. s., 2012. 71 s. ISBN: 978-80-904564-1-9. V únoru 2012 byl pro potřeby studie uskutečněn reprezentativní průzkum na vzorku 3 000 žen v ČR ve věku 18–65 let.

3. Rizika chudoby žen postižených domácím násilím a jejich dětí

1. Zdraví

Zdravotní následky domácího násilí na ženách i dětech jsou nepopíratelné a obrovské. Mají nejrůznější podobu – přímé úrazy, dále jsou to různé záživací problémy (žaludeční vředy, poruchy příjmu potravy, syndrom dráždivého tračnicku), srdeční poruchy, chronické bolesti v různých částech těla, důsledkem sexuálního násilí jsou to nejrůznější gynekologické problémy a vždy jsou zde psychické následky. Následkem dlouhodobého a opakovaného týrání může být „syndrom týrané oběti“, tedy pocity bezmoci, zmatku, sebeobviňování, zvýšené zranitelnosti, ztráta životních iluzí, pocity viny, emocionální labilita, sebedestrukce či deprese, frustrace, popírání situace, strachu z agresora, ale bez víry v nápravu. Tento pojem, přesněji „**syndrom týrané ženy**“, byl zaveden do literatury v 80. letech, kdy se hlouběji zkoumalo násilí na ženách. Tyto důsledky zabraňují oběti efektivně reagovat. Čírtková tento syndrom popisuje jako: „...*soubor různých poruch chování a prožívání, včetně fyziologických reakcí (poruch spánku, potivost, třes, nevolnost aj.), které vznikají jako důsledek extrémního stresového prožitku přesahujícího běžnou lidskou zkušenost.*“¹⁸

Syndrom týrané ženy se skládá z různých projevů: **posttraumatická stresová porucha** (touto poruchou trpí velké procento obětí domácího násilí, jejími nejčastějšími projevy jsou záchvaty vzteku, nočních děsů, panický strach a úzkost, pocity bezmoci, poruchy spánku, únavový syndrom, objevují se také změny v chování, návaly agresivního a sebedestruktivního chování vůči sobě samému, poruchy příjmu potravy nebo vidina jediného východiska v požívání alkoholu nebo drog), **naučená bezmocnost** (kdy opakovaným traumatem oběť ztrácí respekt sama k sobě, oběť má velmi snížené sebevědomí, je bez vlastních hodnot, není již schopna posoudit, zda je pachatelovo chování normální, nebo zda má vyhledat pomoc), **sebezničující reakce** (oběť stále popírá útočnickovu vinu, popírá pravost svých zranění a odmítá možnosti pomoci), **stockholmský syndrom** (silná citová fixace na týrajícího partnera).

Útrapy z týrání, které vždy přinášejí fyzickou či psychickou bolest, citová utrpení, deprivaci, traumatické poruchy a mnohé další, se už nikdy v životě nedají vrátit ani zcela

18 KUNC, K. a kol. Ekonomické dopady domácího násilí v ČR. profem, o. p. s., 2012. 71 s. ISBN: 978-80-904564-1-9. V únoru 2012 byl pro potřeby studie uskutečněn reprezentativní průzkum na vzorku 3000 žen v ČR ve věku 18–65 let.

vymazat. Obětem pokaždé zůstávají různě hluboké rány na duši. Je nutné si uvědomit, že citové vjemy obětí domácího násilí jsou většinou nesdílitelnými prožitky. Nelze je podceňovat, protože často znamenají predispozici nebo urychlení vážných, někdy i neléčitelných nemocí.

I děti se bohužel musejí potýkat s následky domácího násilí, buď v přímé účasti incidentu, nebo za pokojovou zdi, přes kterou vše vnímají. U těchto dětí může docházet ke zvýšenému riziku sebevražd, zneužívání návykových látek, objevují se psychosomatické problémy, nevhodné chování ve škole, problémy s autoritami, problémy rozpoznávání dobrého a špatného chování, rozpolcenost dítěte, strach a nedůvěra k nejbližším, agresivní chování vůči sourozencům či spolužákům a u těch nejmenších dětí může dojít k zaostání ve vývoji.

Dítě, které je přímou obětí domácího násilí, je dítětem ohroženým syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN).¹⁹ Podle definice Světové zdravotnické organizace (WHO) je také dítě, které je svědkem domácího násilí, považováno za psychicky týrané dítě. Velkou psychickou zátěž představuje pro dítě i doba po skončení domácího násilí, pokud dítě s matkou odejde ze společné domácnosti, z prostředí, které dítě zná, a dítě si musí zvykat na nové prostředí, nové uspořádání rodiny, popřípadě na novou školu.

Oběti se ze strachu i ze studu obávají udat partnera jako původce jejich zranění nebo lékaře raději vůbec nenavštíví. Z průzkumu bylo zjištěno, že **pouze 32 % ze zraněných žen vyhledá lékařskou pomoc, a pokud jde o psychické následky posledního případu domácího násilí, hovoří o nich s psychologem nebo psychiatrem 8 % žen.**²⁰ Z průzkumu bylo dále zjištěno, že **58 % posledních případů domácího násilí skončilo s psychickými důsledky nebo fyzickými zraněními.** Nejčastějším následkem jsou především **psychické problémy s emocionálními obtížemi**, což uvedlo **41 %** žen postižených domácím násilím. Tento fakt potvrzuje již z minulosti ověřenou skutečnost, že s fyzickým násilím jde vždy ruku v ruce i psychický nátlak. Celkem **19 %** žen uvádí v důsledku domácího násilí **menší škrábance a modřiny, 8 %** žen popsalo **rozsáhlé zhmožděliny nebo mírně krvácející zranění, 3 %** musela čelit zraněním **po dušení nebo škracení, 2 %** případů skončila **otřesem mozku. Ostatní a velmi vážná zranění** byla zastoupena u **1 %** nebo méně než 1 % případů. Z hlediska následků u těchto žen, včetně částek na nutnou zdravotní péči a pokračující rekonvalescenci, se jedná o závažné zdravotní, psychické a ekonomické dopady nejen na straně žen, ale i na straně státu.²¹

19 Metodické opatření k postupu lékařů primární péče při podezření ze syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, Věstník Ministerstva zdravotnictví č. 3/2008.

20 KUNC, K. a kol. Ekonomické dopady domácího násilí v ČR. profEm, o. p. s., 2012. 71 s. ISBN: 978-80-904564-1-9.

21 Tamtéž.

Zdravotní následky domácího násilí se projevují i velmi dlouho po ukončení násilí, řada následků bývá chronická či trvalá. Zdravotní dopady násilí silně omezují ženy v jejich způsobu života. Toto obrovské zatížení často brání ženám, aby si našly výdělečnou činnost, a tím pádem získaly vlastní příjmy. Častá onemocnění vedou k napětí v práci a jsou častým důvodem ztráty práce. Jelikož duševní stabilita žen postižených násilím je špatná, je pro ně těžší vyrovnat se se stresem v práci, což opět zvyšuje riziko výpovědi. U většiny zaměstnavatelů chybí povědomí o domácím násilí a o jeho důsledcích. Když žena nebo osamělá matka ztratí z tohoto důvodu svou práci, je obvykle velmi obtížné najít zaměstnání jinde. Kromě bolestí, které musí ženy snášet, se musí podrobovat zdlouhavému a nepříjemnému léčení, což pro ně jednak znamená další finanční výdaje, např. na ošetření, psychoterapii nebo léky, a jednak je léčení časově náročné.

Ženy postižené domácím násilím a jejich děti potřebují odbornou pomoc, potřebují o svých zážitcích mluvit a snažit se postupně zpracovat nejhrošší chvíle svého života. Zde hraje klíčovou roli rychlá a efektivní zdravotní pomoc. Lékařky/-i a zdravotní pracovníce/-ici jsou často prvními lidmi, se kterými se žena postižená domácím násilím setká. Kdyby tito zdravotní pracovníci byli schopni správně a rychle rozpoznat domácí násilí a poskytnout postiženým ženám a dětem první pomoc a podporu při řešení domácího násilí, mnoho případů domácího násilí by se podařilo řešit mnohem dříve. Proto je tak důležité začlenit téma násilí na ženách a dětech do vzdělávání a odborné přípravy lékařů, zdravotních sester a dalšího zdravotnického personálu.

V azylových domech a poradnách pro oběti domácího násilí se setkáváme s ženami postiženými domácím násilím, které jsou na tom finančně tak špatně, že si nemohou dovolit např. koupit pro sebe a děti léky, jít k zubaři, koupit brýle. Přitom to jsou mnohdy právě přímé následky domácího násilí (rozbité brýle, vyražené zuby). Mnoho těchto žen, které mají práci, se bojí jít na nemocenskou, jednak aby nepřišly o práci a jednak z důvodů finančních (při pobírání nemocenské mají menší příjem). Proto raději přecházejí nemoci, což v dlouhodobé perspektivě jejich zdravotní stav ještě zhoršuje. Z naprosto stejných důvodů se tyto ženy bojí brát volno v práci na péči o své nemocné děti, které ze zákona mají (ošetřovné), což opět zhoršuje zdravotní stav dětí. Pokud je žena postižená domácím násilím v hmotné nouzi, nemusí sice platit regulační poplatky, ale léky si hradit musí. To je ovšem velká položka, na kterou žena v hmotné nouzi často nemá peníze. Některé azylové domy půjčují svým klientkám alespoň na léky pro děti, popřípadě základní léky klientkám i dětem poskytnou. Výjimečně se lze setkat i se vstřícným přístupem lékařů či lékárníků, kdy ženě například po zjištění, že žije v azylovém domě a v jak tíživé situaci se nachází, poplatky odpustili. Lidé žijící v chudobě

mívají podlomené zdraví a často se jim nedostává potřebné zdravotní péče a psychologické podpory.

Doporučení:

- » podpořit studie o rozsahu násilí na ženách a dětech, studie o akutních a dlouhodobých zdravotních následcích násilí na ženách a dětech a o nákladech pro společnost a zdravotnictví způsobených násilím;
- » zvýšit povědomí a znalosti zdravotnických pracovníků o tématu násilí na ženách a dětech a zvýšit jejich schopnosti komunikovat s osobami postiženými domácím násilím. Proškolený zdravotnický personál umí lépe identifikovat formy a obrazy násilí a jeho těžké akutní a dlouhodobé důsledky a může pozitivně ovlivnit poskytnutí pomoci a prevenci dalšího násilí;
- » jednotné školení a další vzdělávání (vytvořené odborníky v oblasti násilí a ochrany obětí) pro všechny zúčastněné pracovníky (lékaře, zdravotní sestry, porodní asistentky a další zdravotnický personál)
- » zakotvit téma „násilí na ženách a dětech“ v oblasti školení a vzdělávání odvětví zdravotní péče, sociální péče a péče vůbec. Všechny kurzy a další vzdělávání by měly vzít v úvahu zvláštní situace a potřeby senierek a žen se zdravotním hendikepem, migrantek a žadatelek o azyl;
- » rozšíření a financování poradenských center pro oběti sexuálního násilí;
- » psychoterapie a odborná psychologická a psychiatrická pomoc hrazená ze zdravotního pojištění pro ženy a děti postižené domácím násilím;
- » pečlivé zadokumentování zranění, u kterých je podezření či jistota, že pochází z domácího násilí;
- » krátkodobé a dlouhodobé ubytování pro ženy, které jsou duševně nemocné nebo potřebují psychiatrickou léčbu, a pro jejich děti. Odloučení žen od svých dětí může vést k další traumatizaci matek a dětí;
- » bezbariérový přístup do všech intervenčních center, azylových ženských domů a poradenských center;
- » speciální nabídky pomoci pro děti a mládež postiženou násilím v rodině (semináře k prevenci násilí ve školách a v mládežnických organizacích, proškolení sociální pracovníci a školní psychologové);
- » zvýšit citlivost dětských lékařek/-ů a gynekoložek/-ů k tématu násilí v rodině.

2. Rozvod/rozchod a chudoba

Jednou z možností, jak začít řešit domácí násilí, je rozchod nebo rozvod s násilným partnerem. Tím ale v mnoha případech bohužel domácí násilí nekončí, což potvrzuje vysoký počet žen, které jsou oběťmi násilí ze strany již bývalého manžela (21 %).²²

Z ročenky Ministerstva spravedlnosti ČR²³ vyplývá, že za rok 2011 bylo v České republice rozvedeno 28 454 manželství, z toho bylo 16 015 manželství s nezletilými dětmi. V 95 409 případech řešily soudy návrhy na výživné, v 80 892 případech řešily úpravu výchovy k nezletilým dětem. Britská studie o ekonomických nákladech domácího násilí zjistila, že příčinou 1/3 rozvodů je domácí násilí. Lze tedy předpokládat, že i u nás je situace podobná, a že tedy domácí násilí je skrytou příčinou až 1/3 rozvodů ročně – tedy cca 9500 rozvodů ročně.²⁴

Stejně jako v Rakousku, i u nás mají ženy, které zažily domácí násilí, velký strach opustit násilného partnera, a to především proto, že se bojí, že svou situaci nezvládnou ekonomicky.

U žen z tzv. střední třídy a bohatých rodin, které dlouho snášely domácí násilí ze strany svého manžela, jde mnohdy po útěku od násilného partnera o obrovský finanční propad. Životní standard takových žen a jejich dětí může být doposud velmi vysoký. Muž jako trest za troufalost své ženy zastaví veškerou finanční podporu jak ženy, tak i jejich dětí, přičemž používá peníze jako prostředek k vydírání nebo k manipulaci s dětmi. Na druhé straně je potřeba se zde zmínit o vnímání „chudoby“ některých žen, které žily ve vztahu, kde velmi dobře finančně zajištěný muž fungoval jako živitel rodiny a ona jako pečovatelka. Takové ženy se cítí „chudé“, i když ve srovnání s jinými osamělými ženami je jejich životní úroveň velmi uspokojivá.

Stejně jako ženy v Rakousku se i ženy v České republice po rozchodu/rozvodu s partnerem dostávají do zvýšeného rizika chudoby. Pro ženy má rozvod větší ekonomické dopady než pro muže. Ve většině českých rodin spočívá péče o děti a o domácnost na ženě, přičemž ale ženy jsou většinou ještě zaměstnané, takže musí dělit svůj čas mezi práci a rodinu. Pokud žena zůstane v domácnosti, znamená to, že o to méně investuje do svého profesního života. Ženy více než muži podržují čas strávený v práci a místo výkonu práce potřebám rodiny. Proto mnoho žen pracuje na zkrácené úvazky anebo dělají práci, která pro ně není až tak úplně atraktivní nebo neodpovídá jejich kvalifikaci,

22 Infodata – statistika a výkaznictví, Výkazy soudů a státních zastupitelství – Statistický přehled soudních agend, první část, rok 2011 [online]. Ministerstvo spravedlnosti, 2010 [cit. 15. 12. 2012]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.

23 Infodata – statistika a výkaznictví, Výkazy soudů a státních zastupitelství – Statistický přehled soudních agend, první část, rok 2011 [online]. Ministerstvo spravedlnosti, 2010 [cit. 15. 12. 2012]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.

24 KUNC, K. a kol. Ekonomické dopady domácího násilí v ČR. proFem, o. p. s., 2012. 71 s. ISBN: 978-80-904564-1-9. Strana 48.

protože poblíž jejich domova lepší práce není. Logicky pak takové ženy vydělávají méně než jejich partneři. Muž se většinou těmto hlediskům nepodřizuje a dojíždí za prací do vzdálenějších míst, nebo dokonce v práci setrvává více dní v týdnu a vrací se domů jen na víkendy. Během trvání vztahu sice ženy mají přístup k příjmu i společenské prestiži svého partnera, po rozchodu toto ale ztrácejí a jejich investice v podobě péče o děti a domácnost a podpory partnera se jim nijak nevrací.

Po rozchodu/rozvodu se pak rodina se dvěma příjmy, kde žena vydělává méně a při tom ještě pečuje o děti a domácnost, mění na rodinu s jedním menším příjmem a zároveň péče o děti a domácnost zůstává. Je také faktem, že mnoho žen je díky svému pohlaví a nerozvíjení své profesní kariéry z důvodu péče o děti znevýhodněna na trhu práce. Také výzkumy u nás ukazují, že ženy rozvodem ekonomicky ztrácejí, zatímco muži postupem času na rozvodu vydělávají (byť subjektivně to vnímají opačně). Muži si totiž ve velké míře zachovávají svou dosavadní práci a díky ztrátě rodiny získávají větší časový prostor, který mohou věnovat své kariéře. I přesto, že musí platit výživné, zůstává jim pro jejich potřebu více peněz než v době před rozvodem.²⁵

Pokud je ale žena v době odchodu od násilného partnera na mateřské dovolené či rodičovské dovolené, je pro ni rozchod většinou krizový z hlediska financí. Pokud ženy mají děti již větší a pracují třeba i jen na částečný úvazek, je pro ně situace lepší. Nejlépe jsou na tom ženy, které pracují na plný úvazek. Ty pak nevnímají svou finanční situaci tak tíživě. Jsou i ženy, které byly naopak násilným partnerem nuceny pracovat, přičemž on rozhodoval o jejich financích nebo je utrácel za alkohol, drogy či své zájmy. Takové ženy pak vnímají odchod jako zbavení se přítěže, úlevu a možnost konečně rozhodovat o svých financích.

Mnoho rozvedených či rozvádějících se otců odmítá platit výživné, stále jeho výši zpochybňuje, zejména když žena iniciovala rozchod. Mnoho násilných partnerů ztrácí totiž nejen kontrolu nad svou manželkou, ale i nad svými financemi, které ve formě výživného mají bývalé partnerce dávat. Tím, že neplatí výživné, se ženy a jejich děti dostávají do dalších finančních potíží, protože po dobu, než ženy nějaké výživné vymůžou (pokud ho vůbec vymůžou), musí sebe i své děti uživit samy. Násilní partneři donekonečna podávají opakované návrhy na změnu úpravy výchovy a výživy nezletilých dětí, a to i když se předtím o děti moc nezajímali. Tím oběť nadále terorizují a vysilují a také samozřejmě prodlužují soudní řízení, a tím i nejistotu ženy. Bohužel také u nás stále panuje názor, že i otec, který páchal na matce dítěte domácí násilí, má právo se stýkat se svým dítětem, i když dítě bylo svědkem domácího násilí. I pokud se dítě styku

s násilným rodičem brání, přesto je nuceno k tomuto styku, což se projevuje obrovským psychickým zatížením, které má různé důsledky (sociální, zdravotní apod.).

Soudní řízení se tak táhnou velmi dlouho, protože muži mají potřebné finanční prostředky a většina je zastupována advokáty. Mnoho žen si nemůže dovolit nechat se v řízení o rozvodu, o výchově a výživě dětí a při vypořádání společného jmění zastupovat advokáty. Také proto, že už chtějí mít co nejdřív klid od násilného partnera a jeho útoků, které po jejím odchodu mnohdy ještě zesílí, a skončit co nejdříve nekonečné tahanice u soudu, kde musí znovu otevírat staré bolesti, přistupují na rozvody dohodou a nevýhodné smlouvy o vypořádání majetku, jen aby už měly všechno za sebou.

Pokud je žena ve finanční tísní, může dle § 30 občanského soudního řádu²⁶ požádat soud o ustanovení právního zástupce. Ale z našich zkušeností i ze zkušeností jiných neziskových organizací poskytujících pomoc obětem domácího násilí vyplývá, že tito advokáti ustanovení soudem nepracují ve většině případů efektivně. Případ je pro ně finančně nezajímavý, o problematiku domácího násilí se nezajímají a neznají ji a nejsou angažováni v tom, aby pomohli takové oběti co nejlépe. Práce s obětí domácího násilí není také jednoduchá z hlediska náročnosti, neboť díky traumatu, které zažila, má komunikace s ní svá specifika. Proto se na nás obrací s žádostí o pomoc stále více obětí, dokonce i takových, které už mají špatnou zkušenost s právníkem ustanoveným soudem. A navíc ženy, které vlastní nějaký majetek, byť na něj do rozdělení společného jmění nemohou dosáhnout, tohoto právního zástupce ustanoveného soudem ani dostat nemohou, protože nesplňují podmínku nemajetnosti.

Proto jsou rozvedené ženy s dětmi a osamělé matky skupinou významně ohroženou chudobou, a tím i nízkou životní úrovní. Ukazuje se, že zhruba polovina neúplných rodin v čele s rozvedenou matkou se nachází pod hranicí 1,5násobku životního minima. V důsledku toho se hovoří o tzv. feminizaci chudoby, kdy stále více obyvatel, kteří žijí pod hranicí chudoby, tvoří ženy a děti.²⁷

Doporučení:

- » bezplatné právní poradenství pro ženy postižené domácím násilím;
- » bezplatné právní zastupování pro ženy postižené domácím násilím, které se ocitnou bez prostředků pro řízení o rozvodu manželství, úpravě výchovy a výživy nezletilých dětí, při vypořádání společného jmění manželů a v trestním řízení;
- » možnost doprovodu k soudu „důvěrníkem“ – osobou, které žena postižená domácím násilím důvěřuje a kterou si zvolí, aby byla ženě psychickou oporou;

26 Zákon č. 99/1963 Sb.

27 DUDOVÁ, R. Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže., Sociologický ústav AV ČR, 2005. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25042/Uvod.html>.

25 DUDOVÁ, R. Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže. Sociologický ústav AV ČR, 2005. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25042/Uvod.html>.

- » povinné školení o domácím násilí pro soudkyně/-ce, kteří soudí občanskoprávní agendu (rozvody a opatrovnícká řízení, vypořádání společného jmění manželů) a trestní agendu. Školení by vedli expertky/-i na domácí násilí, kteří s osobami postiženými domácím násilím pracují;
- » přijetí zákona o náhradním výživném, který by umožnil ženám, jimž otcové jejich dětí dlouhodobě neplatí výživné, zlepšit jejich těžkou finanční situaci;
- » rozšířit státem či obcemi dotované jesle a školky, které by byly pro ženy–samoživitelky cenově dostupné, místně dostupné a umožnily jim sladit práci a rodinu;
- » hrazení asistovaného styku státem, kde se vyskytuje domácí násilí – při hrazení rodičů je zde prostor ke korupci, stát tuto službu nepodporuje.

3. Situace osamělých matek a jejich dětí

Po rozchodu s násilným partnerem zůstávají ženy samy s dětmi a týkají se jich všechny problémy, které se obecně týkají osamělých matek (rodičů), a některé problémy mají ženy postižené násilím ještě kumulované.

V čele neúplných rodin stojí v převážné většině ženy.²⁸ **V roce 2011 bylo v České republice v čele neúplných rodin 354 000 žen a 121 100 mužů. Stejně tak v čele domácnosti jednotlivce bylo 595 500 žen oproti 396 500 mužům.**²⁹

Počet dětí narozených mimo manželství rok od roku výrazně stoupá. Na počátku 90. let to bylo zhruba 10 %, v roce 2011 to už bylo téměř 42 %. Každé čtvrté dítě v České republice žije v rodině jen s jedním rodičem, zpravidla s matkou (ať už z důvodu ovdovění, rozvodu či rozhodnutí ženy mít dítě bez partnera).

Je jasné, že ne všechny děti, které se narodí neprovdaným matkám, vyrůstají v neúplné rodině. Přesto případů, kdy zůstane žena sama s dítětem, stále přibývá a často jsou to velmi mladé ženy. Že jde u osamělých rodičů v naprosté většině o ženy, je způsobeno tím, že v české společnosti stále převažuje tradiční model uspořádání rodinných rolí. V praxi to pak např. znamená, že 90 % dětí je po rozvodu svěřováno do péče matek. Životní úroveň osamělých matek s dětmi se snižuje v poměru k životní úrovni zbytku populace. Statistiky hovoří o tom, že 40 % neúplných rodin s dětmi je ohroženo chudobou a nízkou životní úrovní, zhruba polovina těchto rodin se pohybuje pod hranicí 1,5násobku životního minima.

Rodina s jedním rodičem je v České republice v současnosti jednou ze tří kategorií domácností s nízkou životní úrovní (další dvě jsou domácnost důchodců a mladé rodiny

s dětmi). Rodina rozvedené či svobodné matky se závislými dětmi se stává skupinou významně ohroženou chudobou a nízkou životní úrovní. Osamělé matky s dětmi jsou vystaveny materiální deprivaci více než ostatní skupiny obyvatel a patří v České republice ke skupině nejobtížněji, dlouhodobě (nezaměstnaných) a opakovaně shánějících zaměstnání (Radimská, 2003)³⁰. Z toho je tedy patrné, že rodina osamělé matky je extrémně závislá na sociální pomoci státu.

Chudoba může nepříznivě ovlivňovat i kvalitu péče o dítě. Některé osamělé matky se snaží vyhnout chudobě tím, že pracují na plný úvazek. Musí sladit své pracovní povinnosti a domácnost. Po náročném pracovním dni by si unavená matka potřebovala odpočinout, ale místo toho musí pokračovat v péči o domácnost a děti a řešení celé řady domácích záležitostí. Matka je unavená, vyčerpaná, psychicky mnohdy deprivovaná ze svého vlastního života a sama nedokáže dítěti poskytnout dostatečné impulsy k rozvoji, nemůže mu zaplatit koničky a aktivity, které by dítě rozvíjely (douchování, knihy atp.), a dítě pak zaostává za jinými dětmi a nedosáhne třeba na kvalifikaci, na kterou by za příznivější finanční situace dosáhnout mohlo. V důsledku toho jsou mnohé děti ve špatném zdravotním stavu a trpí psychickými i citovými problémy. Děti, které zažívají chudobu a vyrůstají v neharmonické a hádavé rodině, v dospělosti s velkou pravděpodobností vytvoří podobné prostředí (Rutter – Rutter, 1992)³¹. Tuto nepříznivou situaci by bylo možné zlepšit pomocí finanční podpory ze strany státu, podporou neziskových organizací a škol.

Za osamělého rodiče se podle zákona o státní sociální podpoře považuje rodič, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s druhem. K druhovi (družce) se jako ke společně posuzované osobě přihlíží, jen žije-li s oprávněnou osobou alespoň tři měsíce. Za osamělého rodiče se nepovažuje rodič, který žije v registrovaném partnerství.

V našem sociálním systému má osamělý rodič své výhody i nevýhody. V minulosti byl osamělý rodič v mnoha ohledech zvýhodněn, jelikož ale docházelo ke zneužívání dávek, byl přístup k dávkám státní sociální podpory zpřísněn. Dříve platilo, že osamělá matka mohla zůstat na mateřské dovolené déle, dnes se od tohoto již ustoupilo. Délka mateřské dovolené je tak stejná pro vdané i svobodné matky. Osamělá matka, stejně jako vdaná matka, může zvolit některou ze tří variant rodičovského příspěvku. Osamělý rodič není nijak více chráněn před výpovědí ze zaměstnání. Ze zákoníku práce má pouze některé menší výhody: osamělého rodiče, který pečuje o dítě mladší než 15 let, lze poslat na služební cestu jen s jeho souhlasem, zaměstnavatel by měl dále přihlídnout k osamělosti

28 Genderové statistiky Českého statistického úřadu. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_uvod.

29 Zaostřeno na ženy, na muže. Český statistický úřad, 2012. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/1413-12-r_2012.

30 RADIMSKÁ, R. Rozvedené a svobodné matky v České republice. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 1–2, 2003, s. 11–14.

31 RUTTER, M. – RUTTER, M. Developing Minds. Challenge and continuity across the life span. London: Penguin, 1992.

rodiče třeba při plánování směn nebo mu umožnit snížení pracovního úvazku. Osamělý rodič může zůstat déle doma s nemocným dítětem. Zatímco běžně může rodič zůstat s nemocným dítětem mladším deseti let doma 9 dní, osamělí rodiče mohou být doma s dítětem mladším 14 let 16 dní. Na některé dávky státní sociální podpory, které jsou závislé na příjmu rodiny, může lépe dosáhnout osamělý rodič. Ovšem částky to nejsou nijak velké. Aby mělo dítě osamělé matky nárok na přídavek na dítě, nesmí být její čistý příjem vyšší než 2,4násobek životního minima. Do příjmu se ale započítávají i ostatní dávky (například rodičovský příspěvek) a výživné, které na dítě platí otec.

Stejně jako v jiných zemích, i osamělé matky v České republice často čelí špatné ekonomické situaci, která je zčásti způsobena i jejich péčí o děti, znevýhodněním na pracovním trhu a nízkými pracovními zkušenostmi způsobenými přerušování pracovních aktivit z důvodu narození dítěte či dětí. Matky tuto situaci často řeší přibíráním dalších nekvalifikovaných či málo kvalifikovaných brigád, případně se obrací o pomoc na své rodiče. Výživné, které dostávají v případě rozvodu od otce dětí, zpravidla nepokryje ani polovinu nákladů na výchovu dětí, v mnoha případech ještě mnohem méně. Mezi hlavní problémy osamělých matek u nás patří: nezaměstnanost, ekonomické znevýhodnění, dluhy a bytová problematika.

Doporučení:

- » podporování prací na částečný úvazek např. daňovými úlevami;
- » rozšíření kapacit a budování nových jeslí a školek;
- » ve venkovských oblastech prodloužení pracovní doby družin při základních školách.

4. Výživné

Vyživovací povinnost je upravena v zákoně o rodině, přičemž se jedná o několik druhů této povinnosti: vyživovací povinnost rodičů k dětem, dětí vůči rodičům, mezi ostatními příbuznými, mezi manžely, mezi rozvedenými manžely a dále je to příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce a těhotné ženě.

Vyživovací povinnost vůči sobě mají **manželé** a vychází z toho, že životní úroveň manželů je stejná. Nárok na výživné má ten partner, jehož životní úroveň je nižší, a zanikne tehdy, když se životní úroveň dotyčného zlepší. **Rozvedený manžel** má nárok na výživné, pokud není po rozvodu sám schopen se živit. To může být například případ ženy pečující o dítě mladší 3 let nebo o starší dítě, které je ale invalidní nebo vyžaduje jinou zvláštní péči, dále může jít o nemocnou ženu nebo o ženy, které se díky ztrátě kvalifikace v důsledku péče o domácnost a děti nemohou uplatnit na trhu práce. Jestliže

spolu pár pouze žil jako **druh a družka** ve společné domácnosti, vyživovací povinnost jednoho vůči druhému neexistuje a řeší se pouze výživné na společné děti.

Mnoho rozvedených či rozvádějících se žen postižených domácím násilím o výživné na sebe ani nepožádá (i když by na něj měly nárok), protože vědí, že taková žádost by jejich násilného (ex)partnera „rozběsnila“ a spustila by řadu útoků, verbálních i neverbálních agresí, protiúderů a odvetných akcí. A na to žádná z těchto žen nemá sílu a energii.

Od otce dítěte, za kterého není matka dítěte provdána (případně od muže, jehož otcovství je pravděpodobné), má žena právo na příspěvek na svou přiměřenou výživu po dobu dvou let a na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím. Žena má nárok tyto peníze požadovat i zpětně, ovšem pouze v době do tří let od porodu. O těchto nárocích rozhoduje soud, těhotná žena může po muži, jehož otcovství je pravděpodobné, požadovat, aby potřebnou částku uhradil předem.

Vyživovací povinnost **rodičů vůči dětem** trvá do doby, než jsou samy schopny se živit (což v případě invalidních či postižených osob může být i po celý život). Obrovský problém, který řeší většina žen pečujících o nezletilé dítě, je neplacení výživného od jejich otců.

Matky musí řešit neplacení výživného půjčkami od rodičů, příbuzných, od bank, přečerpáním limitu na platební kartě, aby zajistily peníze na živobytí a zabezpečily potřeby vyživovaných dětí. Když otec po nějaké době zaplatí, musí pak matka zaplatit bankám a finančním institucím za půjčky různé vysoké úroky a poplatky, které jim ale otcové nikdy neuhradí. To je také důvod, že matky jsou často vydírané otcem dítěte. Pokud nesplní jeho požadavky, nezaplatí jí výživné vůbec nebo nezaplatí včas.

I když je otec odsouzen za neplacení výživného k nepodmíněnému trestu, nemusí ve vězení pracovat, a tudíž nemá výživné z čeho platit a matce na děti žádné peníze neposílá. Matka si tím vůbec nepomůže a dál musí děti živit sama. Pokud je vězeň zaměstnan, hned po odečtení pojistného na sociální a zdravotní pojištění a zálohy na daň se mu strhává dlužné výživné. Ale většina otců se právě proto ani nenamáhá ve věznicích pracovat. Věznice sama nemůže splácení výživného nijak ovlivnit. Z vězení pak matkám posílají výsměšné vzkazy, že z nich stejně nic „nevyrazí“. Například klientka, které bývalý partner posílal výhrůžné dopisy z vězení, mu je neotevřeně zasilala zpět do věznice. Začal tedy alespoň na obálku psát výhrůžky, aby dosáhl toho, že na obálce si je žena musela přečíst, ať chce nebo ne.

Dalším problémem je, že pokud otec neplatí nebo přestane platit, matka se sice může obrátit na soud, kde podá návrh na exekuci otcova příjmu, ale od chvíle, kdy exekutor

zajistí dlužníkovy peníze, až do doby nabytí právní moci rozsudku, nedostává žádné peníze. Nastává tedy pro ni nelehká doba, kterou bez úspor či pomoci rodičů jen těžko zvládá. Další věcí je, že i když už existuje rozhodnutí o exekuci výživného, tak soud žádnými prostředky nenutí neplaticího rodiče, aby zaplatil. Matky pak musí samy dokonečně psát nové žaloby, obracet se na soud, žádat o exekuce. Pokud má povinný rodič dostatečně vysoký výdělek, strhává se mu výživné exekučně z platu, nebo pokud má movitý či nemovitý majetek (což většinou povinný rodič, který nechce výživné platit, nemá), může dojít k jeho prodeji, ale pokud ani jedno nemá, exekuce si na něm nic nevezme. Matky pak sice mají v rukou soudní rozhodnutí, ale je jim to k ničemu, žádné peníze od otců dětí neobdrží, a ony se tak octnou v patové situaci.

Další složitou situaci řeší matky s dětmi, jejichž otcové jsou cizinci, kteří mají trvalý pobyt v zahraničí. Vymáhání výživného je zde momentálně téměř nemožné.

Mnoha ženám by pomohl zákon o náhradním výživném, jehož návrh byl v České republice již několikrát předložen a projednáván. Přitom tento institut má v českém právním řádu svou tradici. Zálohování výživného bylo upraveno již v roce 1948 zákonem o zálohování výživného dětem³² a fungovalo až do roku 1991 (a do roku 2006 přetrvávalo v oslabené podobě).

4.1 Zákon o náhradním výživném

Doporučení Rady Evropy č. R (82) 2, o zálohových platbách výživného na dítě státem, které bylo přijato Výborem ministrů Rady Evropy 4. února 1982, nabádá státy garantovat dávky výživného pro nezaopatřené děti, pokud povinná osoba tuto povinnost neplní, a doporučuje státům, aby založily systém zálohových plateb výživného dětem. Již 16 států EU dětem výživné garantuje. Ve světě existují 2 modely: zálohování výživného a náhradní výživné.

V České republice byl již několikrát předložen návrh takového zákona (v roce 2001, 2005, 2007 a 2009). Zatím se ho ale nepodařilo přijmout. Dle tohoto systému stát vyplatí dítěti zálohu výživného a pak stát sám vymáhá tuto pohledávku na povinném. Stát zde zálohuje výživné ve výši, v jaké přiznal výživné dítěti soud, a příjmy příjemce se nezkoumají. Varianta náhradního výživného je dnes např. na Slovensku či v Polsku a byla i v českém návrhu zákona z roku 2009 a garantuje dětem z neúplných rodin alespoň nějaký příjem. Zde se přímo nevyžaduje jeho návratnost a konkrétní úpravy se liší. I když u nás se návrhy zákona o náhradním výživném jmenují jako „náhradní“, jde spíše o „zálohování“ výživného. Zajímavé bylo, že při kritice tohoto zákona zaznívaly

silné genderové souvislosti, kdy se ženám vyčítalo, že si nezodpovědně vybírají partnera, a dále se jim doporučovalo, aby nepřistupovaly k rozvodu, pokud tím hrozí sociální propad jak jim, tak jejich dětem. To je v případě domácího násilí zcela nepřijatelný argument. Dalším argumentem byla obava, že zákon bude zneužíván, ale stejné obavy ze zneužívání se objevily např. i při přijímání nové trestní skutkové podstaty do trestního zákoníku týkající se domácího násilí.

System zálohování funguje právě např. v Rakousku již od roku 1976. V Rakousku jsou zálohy na výživné upraveny podle Spolkového zákona o zálohových platbách na výživné na děti, který byl novelizován v roce 1985 (Unterhaltsvorschiussgesetz – UVG). Podle tohoto zákona má dítě právo dostávat zálohové platby, pokud splňuje následující podmínky: rakouskou státní příslušnost, nezletilost, povinná osoba stanovené výživné neplatí nebo platí jen částečně a existuje vynutitelný nárok, včetně neúspěšných pokusů o jeho vynucení. K finanční situaci rodiče, kterému bylo dítě svěřeno do péče a žije s ním ve společné domácnosti, se nepřihlíží. Horní hranice částky odpovídá výši sirotčího důchodu v systému sociálního pojištění, minimální hranice stanovena není. Je to institut občanského práva, vztahuje se pouze na rakouské občany a není vázán na systém sociálního zabezpečení. Výkon je svěřen soudům, které mají na starost řízení o poskytnutí dávek i vymáhání výživného na dlužníkovi výživného. Agendu ve věcech zálohovaného výživného provádějí soudy. Podobné úpravy existují například ve Švédsku, Dánsku či Německu.

Zákonná úprava na Slovensku postupně přešla od zálohování výživného státem k tzv. náhradnímu výživnému. Od 1. 1. 2005 platí na Slovensku zvláštní zákon o náhradním výživném, který umožňuje vyplatit rodičům, jejichž partner neplatí výživné, peníze od státu. Stát pak od neplaticů vymáhá částku navýšenou o 25 %. Náhradní výživné se poskytuje ve výši určené pravomocným rozhodnutím soudu nebo soudem schválenou dohodou, nejvíc však ve výši 1,2násobku životního minima pro nezaopatřené dítě. Nárok vzniká, pokud povinná osoba neplní vyživovací povinnost v plné výši, ve lhůtě a způsobem určeným pravomocným rozhodnutím soudu nebo soudem schválenou dohodou nejméně 3 po sobě následující měsíce od splatnosti poslední splátky.

Bohužel i nový občanský zákoník přejímá pouze dosavadní úpravu výživného, která je poněkud zastaralá. Důsledkem neplacení výživného je sociální vyloučení dotčených dětí. Zákon o náhradním výživném by řešil situaci nezaopatřených dětí, žijících s jedním z rodičů, kdy druhý dlouhodobě neplatí výživné, aby nežily na hranici hmotné nouze. Dle zákona by stát v rámci svých možností potřeby těchto dětí pravidelně zabezpečoval, ale nepřevzal by vyživovací povinnost rodičů na sebe. Stát by posléze dlužné

32 Zákon č. 57/1948 Sb.

výživné na neplatičích vymáhal zpět. Protože vymahatelnost práva je v České republice stále na nízké úrovni, stát je vůči dlužníkovi v lepší pozici než osamělý rodič, většinou žena. Soud by měl možnost vyžádat si informace nejen o pobytu dlužníka, ale i o jeho majetku, číslech bankovních účtů a o tom, kolik má na nich peněz. Dlužníci/ice by se pak nemohli vymlouvat, že na výživné nemají. Nedobytnost výživného má řadu negativních důsledků pro dítě, kdy jsou pro něj např. nedostupné vzdělávací, sportovní a kulturní aktivity nutné k rozvoji dítěte, přičemž k ohrožení řádného vývoje dítěte přispívá i chudoba neúplných rodin.

Doporučení:

- » zavedení institutu náhradního výživného do českého právního řádu;
- » zlepšení možnosti exekučního vymáhání výživného;
- » stanovení minimální výše výživného.

5. Zaměstnávání žen a osamělých matek

V péči o děti stále převažují ženy. **V roce 2011 to bylo 332 800 ekonomicky neaktivních žen z důvodu, že pečují o rodinu (jsou v domácnosti) oproti 4100 mužům, kteří jsou v domácnosti z téhož důvodu.**³³ Pracovat je pro osamělé matky nutností přežití. Osamělé matky závislých dětí jsou častěji ekonomicky aktivní než matky závislých dětí z úplných rodin.

Dle zákoníku práce zaměstnavatel nesmí vyžadovat ani jinak zjišťovat informace, které se týkají manželského a rodinného stavu, počtu dětí a podobně, od fyzických osob ucházejících se u něj o zaměstnání. Z těchto důvodů také nesmí v pracovněprávních vztazích zaměstnance diskriminovat. Zaměstnavatel také nesmí zjišťovat, zda je osoba ucházející se o zaměstnání osamělá, či nikoli. Praxe je ale jiná. Sedí-li na pohovoru osamělá matka, zaměstnavatel ji většinou odmítne, neboť se obává budoucího fungování takové zaměstnankyně v zaměstnání. Ošetřovné je u osamělého zaměstnance poskytováno na místo běžných 9 kalendářních dnů až po dobu 16 kalendářních dnů, jestliže má v péči alespoň jedno dítě ve věku do 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku. Zaměstnavatel také nesmí osamělého rodiče bez jeho souhlasu poslat na služební cestu mimo obvod obce svého pracoviště (a to až do věku 15 let dítěte) a přeložit jej může jen na jeho žádost.

Ženy se při hledání zaměstnání často setkávají s diskriminací. Ženy jsou diskriminovány díky kumulaci několika znevýhodnění. Jsou znevýhodněny jako matky, a navíc

jako osamělé matky, dále je to věk a kvalifikace. Často tak ženy přijímají zaměstnání pod jejich kvalifikační úrovní. Osamělé ženy často vyhledávají přivýdělek, kdy sahají po méně placené práci, kterou mohou dělat po večerech a v noci doma (žehlení, výuka jazyka, úklid, prodej kosmetiky apod.). Někdy setrvávají v nevyhovujícím zaměstnání jen proto, že se bojí, že by jinou práci nenašly.

V České republice jsou ženám kladeny překážky v přístupu na pracovní trh, které jsou společné pro všechny ženy – nižší platové ohodnocení vzhledem k mužům a diskriminace při přijímání do zaměstnání a v kariérním postupu z důvodu péče o děti. Dále jsou zde překážky, kterým jsou vystaveny všechny ženy–matky. Jedná se např. o nedostatek míst s flexibilními pracovními režimy a zkrácených úvazků. Její zaměstnání také závisí na dostupnosti služeb péče o děti. Těchto služeb je však především pro věkovou skupinu nejmladších dětí (1–3 roky) v České republice nedostatek. Stejně tak u předškolních dětí v současné době nabídka dostupných služeb zdaleka nepokrývá poptávku. Proto v České republice patří podle sociologických průzkumů osamělé ženy s malými dětmi ke skupině, která nejobtížněji, dlouhodobě a opakovaně shání zaměstnání.

Nelehkou situaci osamělých matek (rodičů) zneužívají zaměstnavatelé i tak, že když se při přijímání zaměstnance dozví, že je sama a sama se stará o děti, může se jí snažit nabídnout co nejnižší plat, protože ví, že taková žena potřebuje jakékoliv zaměstnání a přijme i zaměstnání za nižší mzdu. Mnohdy se stává, že zaměstnavatel raději takovou ženu vůbec nepřijme, protože nechce riskovat, že bude často doma s nemocnými dětmi, že bude přicházet do zaměstnání déle či odcházet dříve, aby mohla vyzvednout děti ze školky či školy, že si bude chtít měnit směny (jde-li o směnné zaměstnání) apod. Zaměstnavatelé upřednostňují zájemce o práci s úplnou rodinou, resp. ty, kteří vychovávají dítě spolu s partnerem. Firmy preferují muže bez závazků, na druhém místě ženaté muže a vdané ženy, pak svobodné bezdětné ženy a na posledním místě jsou osaměle žijící rodiče. Česká republika je přímo pověstná neochotou zaměstnavatelů najít pro osamělé matky odpovídající pracovní zařazení. V poslední době se ale v České republice motivace firem zaměstnávat matky po mateřské dovolené postupně zvyšuje. Kromě nabytých pracovních zkušeností jsou důvody také finanční. Zaměstnat novou pracovní sílu namísto ženy po mateřské dovolené totiž vyjde zaměstnavatele výrazně draž.

Častým problémem, se kterým se u našich klientek setkáváme, je i to, že manželky jsou zaměstnané u svých manželů–podnikatelů, kteří za ně ale neodvádějí sociální a zdravotní pojištění a ani jim nevyplácí žádnou mzdu (papírově ale ano). Taková žena po odchodu od svého manžela nemůže získat podporu v nezaměstnanosti (měly jsme klientku, která nemohla dát výpověď svému manželovi, protože on cíleně nepřebíral

³³ Zaostřeno na ženy, na muže. Český statistický úřad, 2012. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/1413-12-r_2012.

poštu) a nemůže získat ani sociální dávky (má přece příjem a je papírově stále zaměstnaná) a ani dávky z nemocenského pojištění. Navíc má velké dluhy právě na nezaplaceném pojištění. Mnoho klientek nedosáhne na sociální dávky také z toho důvodu, že ve společném jmění je velký majetek, i když klientka po odchodu od partnera k němu nemá přístup.

Klientky azylových domů jsou znevýhodněné tím, že jsou na výchovu a péči o dítě úplně samy, vlastní rodinu už nemají nebo se s ní z různých důvodů nestýkají (špatné vztahy, velká vzdálenost). Péče o dítě jim zpravidla brání vykonávat práci přesčas, je pro ně nepřijatelné časově náročnější dojíždění do zaměstnání, a pokud mají malé dítě, nemohou také pracovat ve směnném provozu. Právě péče o dítě je jedním z důvodů, proč ženy stále tvoří téměř tři čtvrtiny zaměstnaných na zkrácenou pracovní dobu. U žen z azylových domů se setkáváme s problémem nízké kvalifikace a často s malým zájmem žen o zvyšování kvalifikace či rekvalifikace. Ženy vystavené násilí jsou často nesamostatné, objevuje se u nich problém spoléhání se na vnější pomoc, neschopnost řešit své problémy a nereálné požadavky na trh práce či na požadovanou mzdu a dále mívají malé nebo vůbec žádné pracovní zkušenosti. Takové ženy je především potřeba povzbuzovat, motivovat, pomáhat jim zvyšovat sebevědomí a naučit je samostatnosti. Také ženy, které se zařazují zpět na trh práce po mateřské, mají nízkou sebedůvěru a po několikaleté přestávce na trhu práce ztrácí profesní znalosti anebo pracovní zkušenosti.

Ženy postižené násilím jsou vystaveny vyššímu riziku ztráty zaměstnání, protože se nedokážou vyrovnat s dopady násilí. Ženy vystavené násilí jsou v práci méně soustředěné, jsou unavené, mají fyzické bolesti, trpí depresemi a jejich pracovní výkonnost jde dolů. Zaměstnavatel samozřejmě o domácím násilí nic netuší, a proto může na ženu tlačit svými požadavky na zlepšení její výkonnosti. Žena se tak dostává do dalšího tlaku i v zaměstnání. Často s domácím násilím souvisí i pronásledování, kdy muž ženu obtěžuje v zaměstnání, dělá jí tam scény nebo cíleně telefonuje či píše e-maily vedoucí/-mu ženy, kde ženu pomlouvá a očerňuje. Některé ženy ztratí zaměstnání i z těchto důvodů anebo své zaměstnání opustí z bezpečnostních důvodů či proto, že se stydí. Do dopadů domácího násilí patří i to, kdy řada žen, aby se vyhnula násilí ze strany partnera, raději nechodí do zaměstnání (mají to často i výslovně zakázáno) či neusiluje o pracovní postup (partner žárlí na muže kolem své partnerky nebo na její úspěch).

Na částečný úvazek bylo v roce 2011 zaměstnáno 196 000 žen, oproti 69 600 mužům. Nejvíce žen bylo zaměstnáno v oborech „pracovníci ve službách a prodeji“ (52 800), „pomocní a nekvalifikovaní“ (34 200) a „úředníci“ (33 600). U mužů to

naopak bylo nejvíce v oborech „specialisté“ (14 400), „techničtí a odborní pracovníci“ (14 000) a „řemeslníci a opraváři“.³⁴

Zajímavá je i tabulka míry zaměstnanosti v závislosti na počtu dětí. V roce 2011 bylo v ČR s 1 dítětem zaměstnáno 37 % žen (a 95 % mužů), se 2 dětmi 42,5 % žen (a 95,7 %) mužů a se 3 dětmi 36 % žen (a 92 % mužů), což je u žen jedna z nejnižších mír zaměstnanosti žen s dětmi oproti jiným státům EU.³⁵

Pro Českou republiku je typická nízká míra účasti žen s malými dětmi na trhu práce, která je způsobena nedostatečnou nabídkou flexibilních forem práce, nezájmem o obvykle hůře placené částečné úvazky, koncepcí institutu relativně dlouhé rodičovské dovolené spolu s celkovým nastavením systému dávek pro rodiny s malými dětmi a v podstatné míře rovněž nedostatečnou místně a finančně dostupnou nabídkou služeb péče o děti.³⁶ Poptávka po zařízeních péče o děti v současné době převyšuje nabídku.

5.1 Služby péče o děti

V současné době je v České republice stěžejním problémem nedostatečná kapacita zařízení služeb péče o děti. V celé republice bylo v roce 2010 pouze 46 zařízení typu jeslí a je v nich umístěno odhadem 1 až 2 % dětí daného věku. O skutečnosti, že nabídka služeb pro tuto věkovou kategorii dětí v současné době neodpovídá poptávce ze strany rodičů, svědčí údaj, že **mateřské školy navštěvuje více než 25 % dětí mladších tří let v daném populačním ročníku**. Rovněž předškolní zařízení typu mateřské školy kapacitně nevyhovují. **V posledních letech se stává umístění dítěte ve věku tří let do mateřské školy problematickým, a to zejména v okrajových částech velkých měst. Počet odmítnutých žádostí v letech 2010/2011 činil téměř 40 000.** Veřejní zřizovatelé (obce a kraje) mají při zajištění služeb péče o děti ve vztahu k měnící se poptávce velmi omezené možnosti, neboť právní předpisy víceméně neumožňují flexibilní rozšiřování volných míst. Zvýšení počtu míst v mateřských školách je zcela v kompetenci zřizovatelů, nicméně musí být v souladu s příslušnými právními předpisy, tj. musí respektovat např. nejvyšší počet dětí ve třídě, což s sebou obvykle při nutnosti zřízení nové třídy přináší (nemalé) náklady. Zřizovatelé proto tento postup často nevolí, neboť obvykle předpokládají, že současný výrazný převis poptávky po službách péče o děti je způsoben dočasnou populační vlnou (což je pravděpodobné), a investice by proto byla neúčelná. Zřizování tzv. firemních školek, tj. mateřských škol zřízených podle školského

34 Zaostřeno na ženy, na muže. Český statistický úřad, 2012. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/1413-12-r_2012.

35 Tamtéž.

36 Věcný záměr zákona o dětské skupině a o změně souvisejících zákonů. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13503/zamer_zakona.pdf.

zákona firmou pro děti svých zaměstnanců, musí rovněž být v souladu s výše uvedenými právními předpisy. **Soukromá zařízení péče o děti** zřízená na základě živnostenského oprávnění jsou zcela financována ze soukromých finančních zdrojů, tj. ze strany rodičů. Měsíční úhrada za službu se pohybuje **řádově od 10 000 Kč výše**, což je pro většinu rodičů finančně nedostupné.³⁷

Podle současné legislativy lze péči o děti poskytovat:

- » **ve vzdělávacím zařízení typu mateřských škol** nebo
- » **na základě živnostenského oprávnění v oblasti péče o děti** (jesle, jakožto zařízení péče o děti do tří let věku, přestaly být zdravotnickým zařízením dle zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, a s účinností k 1. 4. 2012 mohou být provozovány jako vázaná živnost „Péče o dítě do tří let věku v denním režimu“).

U nás oproti jiným evropským zemím existují jen ve velmi omezené míře alternativní služby péče o děti předškolního věku. Tuto mezeru by mohly vyplnit **dětské skupiny**. V roce 2012 předložilo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR věcný návrh zákona o dětské skupině, který vláda v srpnu 2012 přijala. Ministerstvo se inspirovalo v zahraničí, a to především britskými *childminders* nebo německými *Kindergruppen*, kde se dětské skupiny osvědčují už mnoho let. Zákon by umožnil zakládání a fungování obdob jeslí a mateřských školek, avšak mnohem jednodušším způsobem, na dětské skupiny se vztahují totiž nižší prostorové a hygienické normy. Tyto dětské skupiny by přispěly k rychlejšímu návratu žen do práce a k lepšímu skloubení práce a péče o děti. Pro zaměstnavatele, kteří by tyto skupiny zřídili, by byly náklady na zařízení a provoz dětské skupiny daňově uznatelným nákladem a rodiče, kteří se vrátí do práce a kteří využijí těchto dětských skupin, by mohli uplatnit slevu na dani z příjmu. Tento zákon by umožnil ženám návrat do práce již půl roku po porodu (dětské skupiny by mohly navštěvovat děti již od šesti měsíců věku až do zahájení povinné školní docházky). Bohužel ale dosud nebyl zákon vypracován v paragrafovém znění, a jeho přijetí je tudíž v nedohlednu.

Doporučení:

- » přijetí zákona o dětských skupinách, jehož věcný návrh zpracovalo MPSV ČR;
- » rozšíření stávajících kapacit školek a rozvoj firemních školek, zřízení nových rozšíření kapacit stávajících jeslí;

³⁷ Věcný záměr zákona o dětské skupině a o změně souvisejících zákonů. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13503/zamer_zakona.pdf.

- » rozšířit vzdělávací a rekvalifikační programy pro ženy, které by jim umožnily lepší návrat na trh práce po mateřské a rodičovské dovolené;
- » pomocí rekvalifikace využít zaměstnávání žen v sociálních a zdravotních službách;
- » rozšíření vzdělávacích programů pro sociální skupiny znevýhodněné na trhu práce;
- » školení pro firmy a podniky, zaměstnavatele o domácím násilí, a jak ho rozpoznat u svých zaměstnanců.

6. Vzdělání

Nedostatek vzdělání znamená téměř vždy menší šanci na získání zaměstnání a pravidelného příjmu. Vzdělání nabízí cestu ven z chudoby, protože člověka vybaví dovednostmi a sebedůvěrou potřebnými k získání kvalitní práce. Lidé s vyšším vzděláním mají šanci získat dobře placené pracovní místo. Nízké příjmy rodiny osamělých matek uzavírají dětem přístup k vyššímu vzdělání. Tím dochází k tzv. reprodukci chudoby, a chudoba se tak přenáší na další generaci a děti, které pocházejí z chudých poměrů, nemohou dosáhnout takové kvalifikace, pro kterou mají předpoklady a schopnosti, proto si pak nemohou najít dobře placené zaměstnání, a tím se chudoba přenáší zase na jejich děti.

V České republice je na vysokých školách více studentek než studentů (kromě technických oborů).³⁸ U žen postižených domácím násilím se ale setkáváme s tím, že násilný partner zakazoval ženě chodit do školy (většinou z důvodu žárlivosti; ale také ze strachu, že by žena mohla být „chytřejší“), nebo pokud žena již studovala a otěhotněla, nedovolil jí vrátit se po narození dítěte do školy a vzdělání dokončit. Mnohdy to (zvláště ze začátku násilného vztahu) není formou zákazů, ale spíše „sladkým“ domlouváním, že ji teď potřebuje dítě i on mít doma a že to tak bude lepší. To samozřejmě vede k větší závislosti žen na násilných partnerech. Také to snižuje vlastní sebehodnocení žen. Později, i po ukončení násilného vztahu, pak z finančních důvodů studovat již nemohou nebo mají nedostatek času, trpí zdravotními a sociálními dopady násilí.

Známe ale také ženy, které po rozchodu/rozvodu začínaly na nízké pracovní pozici a postupně se časem vypracovaly do vyšší pozice, především tím, že si zvýšily kvalifikaci, např. formou dálkového studia. Většina těchto žen však má za sebou pomoc rodiny, ať již finanční nebo pomoc s péčí o děti (hlídání, vyzvedávání ze školky/školy). Po období závislosti na rodičích či sociálním systému se ženy obvykle osamostatňují. Bohužel je však pro ně nutností volit práci, která jde skloubit s jejich péčí o děti. Taková práce je většinou méně placená nebo je pod jejich kvalifikací. Stejně tak ženy–vysokoškolačky hledají velmi obtížně zaměstnání, které by pro ně bylo dostatečně flexibilní. Problémy mají i se ztrátou kvalifikace po delším období, kdy byly s dětmi doma. Ženy s vyučením

³⁸ Tamtéž.

většinou netrpí ztrátou kvalifikace způsobenou přestávkami v práci, které mají díky péči o děti, ale zase hledají hůře zaměstnání, neboť mnoho výrobních podniků u nás zaniklo a zaniká nebo se snižují stavy zaměstnanců kvůli hospodářské krizi. Často volí práci na noční směny, které jiné ženy nechtějí vykonávat.

Doporučení:

- » zařazení tématu „domácí násilí“ do povinné výuky na všech právnických a lékařských fakultách;
- » zařazení tématu „domácí násilí“ do povinného vzdělávání všech sociálních, zdravotních a pedagogických pracovníků;
- » zařazení tématu domácího násilí do všeobecných osnov ve školách, základních školách a středních školách;
- » širší možnosti pro ženy na zvýšení kvalifikace a rekvalifikace propojené s možností sladování vzdělávání, práce a rodiny;
- » finanční podpora pro rodiny na vzdělání jejich dětí formou stipendií či grantů, slev pro studenty či rodiny apod.;
- » podpora volnočasových aktivit pro děti a družiny pro školní děti.

7. Příjem

I v České republice je stále trendem, že muži mají vyšší příjmy než ženy na stejné pozici. Jak uvádí Genderové statistiky Českého statistického úřadu, muži mají vyšší mediánovou mzdu³⁹ než ženy, a to jak podle všech kategorií zaměstnání, tak podle vzdělání. Stejně tak muži dominují v případě pobírání vyšších důchodů.⁴⁰ **Průměrná výše důchodu byla v roce 2011 u žen 9578 Kč a u mužů 11 699 Kč.**

V roce 2011 byla průměrná hrubá mzda žen 22 389 Kč a mužů 28 234 Kč, takže **podíl průměrné mzdy žen na průměrné mzdě mužů je 79 %**. Největší rozdíl průměrných mezd byl **u vysokoškoláků žen a mužů (ženy měly o 13 652 Kč nižší mzdu oproti mužům)**. Nejnižší rozdíl byl u žen a mužů se základním a nedokončeným vzděláním (ženy měly o 3383 Kč nižší mzdu). Největší rozdíl mezd byl v oboru „zákonodárci

39 Mediánová hrubá měsíční mzda – představuje prostřední hodnotu vzestupně seřazené řady mezd, nedochází zde (na rozdíl od průměru) ke zkreslení extrémně vysokými či nízkými hodnotami. Mediánová hrubá měsíční mzda zaměstnance se vypočte jako podíl, v němž je číselná kumulace měsíční hrubé mzdy (včetně prémie a 13. a 14. platů) od počátku roku do konce sledovaného období a jmenovatel počet měsíců od počátku roku do konce sledovaného období. Aby zjišťovaná mediánová hrubá měsíční mzda nebyla ovlivněna zaměstnanci, kteří pracovali na kratší úvazky, zahrnují se do výpočtu jen zaměstnanci s týdenním úvazkem 30 hodin. (Zdroj: Český statistický úřad. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/o/gender_pracemzdy-metodika.)

40 Genderové statistiky Českého statistického úřadu. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_uvod.

a řídicí pracovníci“ (ženy měly o 17 521 Kč nižší mzdu) a „specialisté“ (ženy měly o 10 629 Kč nižší mzdu).⁴¹

Česká republika je považována v rámci EU za jednu ze zemí s nejnižší úrovní příjmové chudoby.⁴² Příjmová chudoba v ČR ale od roku 2009 stoupá a propadá se do ní i poměrně velká část střední třídy. Příjmová chudoba není chudoba jednotlivce, ale domácnosti. Počítá se podle vzorce, ve kterém se například zohledňuje počet a věk dětí. Rodina nebo přesněji domácnost se zpravidla propadne do příjmové chudoby v případě, že osoba v čele rodiny přijde o zaměstnání. **V roce 2011 bylo v České republice již 1 022 307 osob pod hranicí chudoby, což je 9,8 % obyvatel.**⁴³ Rok 2011 přinesl také nárůst počtu obyvatel, kteří nedosáhnou na průměrnou mzdu, na takřka 63 % (v roce 2009 to bylo 58 %).⁴⁴

Míra ohrožení chudobou se počítá jako podíl osob žijících v domácnostech s příjmem nižším než 60 % průměrného příjmu domácnosti. Ten vymezuje hranici chudoby, která byla v roce 2011 stanovena na 113 040 Kč. Míra ohrožení chudobou byla dle metodiky Eurostatu⁴⁵ v roce 2010 v ČR celkem 16 % žen a 12,7 % mužů, přičemž největší rozdíl byl ve věku nad 65 let: 13,7 % žen a 5,3 % mužů. **Ženy jsou tedy rizikem chudoby postiženy více než muži.** Osoby v domácnostech s nízkou úrovní vzdělání vykazují největší riziko chudoby.

Jak už bylo řečeno výše, někteří násilní partneři zakazují ženám chodit do práce, a někteří je zase naopak nutí chodit do práce, ale přitom ženy nemohou se svými penězi volně disponovat. Nebo je žena úplně bez výdělků, je v domácnosti a pak veškerými penězi vládne muž a žena se musí dotoptávat, aby jí dal peníze na jídlo, pro děti, na hygienické potřeby apod. Například klientka musela svému násilnému partnerovi předkládat účtenky a paragony i na nepatrné částky, jízdenky apod. Často se také stává, že muž přijde o práci, a to je mezník, kdy v rodině začne domácí násilí.

Doporučení:

- » stejný příjem za stejnou práci, odstranění rozdílů v příjmech mezi muži a ženami ve všech odvětvích národního hospodářství.

41 Zaostřeno na ženy, na muže. Český statistický úřad, 2012.

42 Nejčastěji používanou hranicí chudoby je 60 % mediánu ekvivalizovaného příjmu. Míra ohrožení příjmovou chudobou odpovídá podílu osob z domácností s příjmy nižšími, než je tato hranice. Osoby jsou ohrožené příjmovou chudobou, pokud poměrný příjem domácnosti, ve které žijí, nedosahuje této hodnoty.

43 Tamtéž.

44 Tamtéž.

45 Tamtéž.

8. Zadluženost

V posledních letech je velkým problémem zadlužování. Podle údajů České národní banky dosáhl v srpnu 2012 zadlužení českých domácností u bank a finančních institucí 1,14 bilionu korun. Oproti předchozímu roku se jednalo o nárůst ve výši 50 miliard Kč. Nejvyšší podíl mají hypotéky, podíl zadlužení u nebankovních subjektů klesá.

Zákon u nás za závazky, které patří do společného jmění manželů, stanovuje solidární odpovědnost manželů, tzn., že za dluhy vzniklé v manželství odpovídají oba manželé společně a nerozdílně. To je samozřejmě v pořádku, ale pokud manžel nutil manželku k podpisu smluv nebo k nabírání si půjček násilím či pod pohrůžkou násilí, nebo si dokonce nabral půjčky bez jejího vědomí, doplácí pak po rozvodu na to žena. I po rozvodu může žena odpovídat za dluhy svého exmanžela (které vznikly v době manželství), pokud se on dostane do platební neschopnosti, a může na ni být uvalena exekuce. Na rozdíl od Rakouska u nás ženy nemají možnost požádat soud o „zmírnění“ dluhů. Jen v případě závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů a které převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého. To je ale v praxi obtížné prokázat.

V posledních letech výrazně stoupá počet žen, které jsou v mimořádně těžké ekonomické situaci. Tvoří velkou část žen, které žijí v azylových domech. Velmi často uzavíraly (na své jméno) různé nevýhodné půjčky, úvěry a další finanční závazky či záruky pod hrozbou fyzického útoku, aniž by peníze nějakým způsobem užily. Nyní jsou tyto ženy zadlužené, mají obstavený majetek, splácejí statisíce různým firmám, které se zabývají půjčováním peněz, řeší problémy s exekutorem, nemají vůbec žádné finanční prostředky a žijí z různých podpor.

V České republice stále roste počet rodin, které nejsou schopny splácet své dluhy, půjčky a úvěry. Do této skupiny se bohužel dostávají velmi často osamělé matky, které si půjčují na živobytí a na zajištění chodu domácnosti, nájemné a na uspokojení potřeb svých dětí, a to většinou u nebankovních institucí, na velmi vysoký a nevýhodný úrok. U žen dochází většinou k zadlužení vlivem nějaké životní krize, kterou může být ztráta zaměstnání, rozchod/rozvod s partnerem, narození dítěte, smrt či nemoc někoho blízkého, spoluúčast či ručení za půjčku (ex)partnera. Mnohdy se nejedná o zadlužení formou půjček, ale formou nesplácení běžných potřeb (účty za elektřinu, plyn, nájemné, telefon, pojištění) a následný neskutečný nárůst těchto dluhů o soudní a exekuční náklady a o úroky z prodlení a poplatky. Následná exekuce obstavením mzdy či sociálních dávek či zabavením vybavení domácnosti může vést k problémům s bydlením a hrozí i odebrání dětí.

9. Bydlení

Problematika bydlení souvisí s mnoha jinými problémy žen postižených domácím násilím. Aby se vyloučilo pokračování domácího násilí, je potřeba, aby žena opustila co nejdříve společné bydlení s násilným partnerem. Bydlení s násilným partnerem je rizikem pro matku i děti. Hlavním problémem v ČR je nedostatek sociálních bytů, ať už obecních nebo státních, s regulovaným nájmem, kde by žena mohla s dětmi trvale žít. Dočasně řešení pro ženy s dětmi je bydlení v azylovém domě, těch je ale u nás zoufale málo. Pro ženy je i obtížné po ukončení pobytu v azylovém domě sehnat bydlení, nájmy jsou vysoké a koupě vlastního bydlení je z finančních důvodů nemožná. Ženy pak musí bydlet v malopodlažních bytech nebo se sestěhuje více žen spolu, přičemž stísněnost není dobrá pro vývoj dětí. Často i pronajímatelé trpí předsudky vůči ženám z azylových domů a odmítají je. Řada lidí tak žije v nevhodných podmínkách, protože si nemůže dovolit slušné bydlení. Projevuje se to na jejich zdravotním stavu a celkové životní pohodě.

Zvláštní kapitolu v problematice bydlení tvoří seniorky/-ři. Mnoho seniorek/-ů je nuceno, aby přepsali bydlení na své potomky a příbuzné. Takoví senioři se poté ocitají „na ulici“ anebo jsou v bytě/domě trpěni, ale za cenu těžkého psychického a ekonomického násilí.

Podle statistiky jsou pro mnohé domácnosti obzvlášť velkým zatížením náklady na bydlení. Náklady na bydlení představují značnou zátěž především pro osoby, které žijí v bytech s tržním nájmem. Nemožnost získání cenově dostupného bydlení je důvodem, proč tolik žen setrvává v násilném vztahu spolu s dětmi, a také důvodem, proč se část žen po pobytu v azylovém domě vrací zpět k násilnému partnerovi. Ženy se rovněž bojí toho, že kdyby od násilného partnera odešly a nesehnaly odpovídající bydlení, sociální odbor jim děti odebere, a to by pro ně byla ta největší rána. Azylové domy jsou tak u nás jediným útočištěm, a tím pádem jedinou šancí jak dostat sebe a své děti do bezpečí.

9.1 Azylové domy

Azylové domy jsou registrovány na základě § 57 zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. Dle zákona poskytují azylové domy pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. V současné době je v České republice 217 azylových domů (zdroj MPSV), ale z toho pro ženy s dětmi 61. Azylové domy s utajenou adresou jsou v ČR pouze 3. Většina azylových domů je v přijetí klientek/-ů omezena věkem, tedy většinou je povolen pobyt osobám do 64 let.

Ženy v Rakousku mohou být v azylovém domě ubytovány zdarma až 1 rok. V České republice se stále potýkáme s problémem, kdy ženy musí za svůj pobyt platit (byť hradí

jenom náklady), protože dotace na sociální služby jsou nedostatečné. Přestože ekonomický tlak nutí ženu brát azyl pouze jako přechodné, a nikoli trvalé řešení problému, znevýhodňuje ženy s nízkými příjmy. Zákon zakazuje odmítnout ženu, která nemá peníze, a přitom poskytovatelé dotací na služby azylových domů zakazují brát klientky, které neplatí. Azylové domy uzavírají proto smlouvu s klientkou na velmi krátkou dobu (na týden), aby mohly v případě jejího neplacení její pobyt rychle ukončit. Kritická je vždy doba 3 měsíců od příchodu klientky do azylového domu, než si vyřídí sociální dávky a než je jí poskytnut doplatek na bydlení. A přitom právě první okamžiky po odchodu jsou pro ženu nejdůležitější, aby nebyla vystavena dalšímu stresu, který „vyběhání si“ sociálních dávek často představuje.

V České republice se můžeme setkat se třemi základními typy azylových domů pro ženy postižené domácím násilím: a) azylové domy s veřejnou adresou, b) azylové domy s utajenou adresou a c) azylové byty. Azylové domy s utajenou adresou jsou určeny zejména pro ženy, které jsou ohroženy na životě, mohly by být bezprostředně fyzicky napadeny, trpí neustálým vyhrožováním ze strany partnera, a také především pro ty ženy, které jejich bývalý partner pronásleduje. Pokud násilný partner vypátrá azylový dům či byt, ve kterém žena s dětmi pobývá po útěku od něj, okamžitě ji začne sledovat, vyhrožovat, obtěžovat a žena je kolikrát nucena opakovaně změnit pobyt, protože ji násilný partner znovu a znovu vypátrá a kolotoč pronásledování a obtěžování pokračuje.

Vedle utajeného ubytování, zajištění bezpečí klientek a stabilizace jejich životní situace by v azylovém domě měly být poskytnuty právní služby, pomoc s dětmi (vyskytnou-li se problémy), socioterapeutická pomoc, psychologická pomoc, dostupnost psychiatrické pomoci, samozřejmě by měla být i finanční a materiální podpora. Krizovou pomoc má zaregistrováno jen velmi málo azylových domů, protože na ni nejsou peníze. A přitom ta je velmi potřebná. Podle možností konkrétního azylového domu ženy mohou požádat o menší půjčku, mohou dostat např. oblečení nebo jiné věci osobní potřeby, pracovníci by jí měli pomoci hledat finanční zdroje v případě, že nemá svůj příjem, a pomoci zamezit přístupu násilného partnera k jejím penězům.

Azylové domy poskytují služby a ubytování na základě smlouvy s klientkou, formou samostatného pokoje nebo bytové jednotky, kde se matka sama stará o své děti. Malou část tvoří dívky s nechtěným těhotenstvím, které vlastní rodina odmítá. Ubytování v samostatných bytech se poskytuje zpravidla na dobu jednoho roku. Za určitých okolností lze smlouvu prodloužit.

Opakovaný pobyt žen v azylových domech je způsobený buď návratem k agresorovi, nebo navázáním vztahu s jiným násilníkem, jenž vyústí v potřebu opětovného úkrytu

před pachatelem domácího násilí, nebo častěji špatnou ekonomickou situací klientek, která jim nedovolí zajistit si jiný typ ubytování. U žen je mnohdy spojitost horší finanční situace a vyššího věku. Ubytování v azylovém domě je jen dočasné řešení, akutní pomoc, problém bydlení nijak neřeší. Proto by bylo u nás dobré vystavět síť přechodného, cenově dostupného bydlení pro ženy, které odchází z azylových domů.

Mezi nejčastější věci, které pracovníci azylových domů s klientkami řeší, jsou: hospodaření s financemi, nevyřízené sociální dávky, problémy se sociálním a zdravotním pojištěním, péči o děti, nezaměstnanost, psychický stav klientky nebo jejich dětí, samostatnost a přebírání odpovědnosti a zadluženost klientek.

Doporučení:

- » zvýšení počtu azylových domů pro matky s dětmi ohrožené násilím a také azylových domů s utajenou adresou;
- » zvýšení počtu krizových lůžek;
- » zajištění financování azylových domů tak, aby poskytovaly bezplatný pobyt pro ženy postižené násilím a jejich děti;
- » zřízení azylových domů, cenově dostupného přechodného bydlení a chráněného bydlení pro ženy zdravotně postižené nebo se zdravotním hendikepem a pro seniorky;
- » zvýšení počtu sociálních bytů a cenově dostupného bydlení pro ženy postižené násilím a jejich děti;
- » cenově dostupné přechodné bydlení pro ženy a jejich děti odcházející z azylových domů (tzv. startovací byty);
- » startovací bezúročná půjčka pro ženy postižené domácím násilím.

10. Sociální dávky

Díky rozpočtovým škrtům, zadluženosti České republiky a hospodářské krizi dochází v posledních letech k soustavnému omezování sociálních dávek, zpříšňování podmínek pro přidělení dávek, a to nejen sociálních, ale i dávek vyplácených z nemocenského pojištění. Pokud se jedná o osamělého rodiče nebo starší osamělé osoby, je pro ně zrušení či snížení některých dávek opět krokem k větší chudobě. V zásadě se dá říci, že pokud žena má práci, většinou její výdělek přesahuje hranici životního minima a na sociální dávky nedosáhne. Navíc se do jejího příjmu započítává i výživné pobírané na děti (i když ho ve skutečnosti od otce nedostává), což přístup k sociálním dávkám opět omezuje. Na dávky tak dosáhnou spíše ženy s více dětmi, pokud jejich příjem společně s výživným na děti nedosahuje životního minima, případně pokud otec delší dobu odmítá platit

výživné. Je velmi problematické, že zvláště v době bezprostředně po rozchodu se do příjmu ženy započítává i příjem manžela (i když spolu nežijí ve společné domácnosti), a tím opět dochází k diskriminaci těchto žen. Přitom právě v této krizové době, než se jejich situace stabilizuje, je pro ně pomoc státu tak důležitá.

Stát poskytuje finanční pomoc jen občanům, kteří jsou „sociálně potřební“, což znamená, že jejich příjem nedosahuje životního minima. Jelikož ale při posuzování této sociální potřeby se přihlíží i k příjmům ostatních osob sdílejících společnou domácnost, nemůže mnoho žen postižených domácím násilím na sociální dávky dosáhnout. Taková žena totiž musí i po opuštění společné domácnosti dokládat příjmy manžela, a to po dobu 3 měsíců. Jedinou možností, jak zajistit aspoň nějaké prostředky pro obživu sobě i svým dětem, je požádat o poskytnutí mimořádné okamžité pomoci. Ta je poskytována osobám, jež se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit. Jejich přidělení je na individuálním posouzení sociální pracovníce/-íka, kteří zkoumají situaci žádající osoby. Praxe je bohužel nejednotná a mnohdy ženy postižené domácím násilím tuto dávku nedostanou, a to i když prokazatelně bydlí v azylovém domě. Mezi první pomocí, kterou pracovníce azylových domů klientkám poskytují, je právě pomoc při vyřízení sociálních dávek.

I v naší zemi stejně jako v Rakousku se setkáváme s tím, že ženy jsou příliš „hrdé“, než aby šly někam „žebrot“ o sociální dávky (ženy spíše s vyšším vzděláním či starší ženy), anebo s tím, že se ženy stydí jít sociální úřad žádat o sociální dávky. Vnímají to jako stigmatizující v očích společnosti.

Důsledná pomoc formou sociálních dávek v současnosti neexistuje. Velkým problémem je, že přiznání mnoha sociálních dávek je ponecháno na uvážení konkrétní sociální pracovníce, která o ní rozhoduje (jak na ni kdo udělá dojem). V praxi se tak setkáváme s tím, že některá sociální pracovníce a priori nepřiznává např. dávku mimořádné okamžité pomoci ženě na základě momentálního subjektivního pocitu. Máme i klientku, která se tak bála nepřijemné sociální pracovníce, že u ní odmítla žádat o jakoukoli dávku, a raději na černo pracovala. Každá sociální pracovníce si nárok na přiznání dávky vysvětluje po svém. Velmi špatné je i to, že některé dávky se dostávají zpětně (např. doplatek na bydlení). Dávka pak neplní funkci pomoci v nouzi a osoby v nouzi nemají na to, aby si např. bydlení předplácely (ostatně proto také žádají o tuto dávku). Přidělování dávek je u nás velmi komplikované a řada klientek na ně, ani s pomocí neziskových organizací, nedosáhne. Proto by situaci zlepšil jednotný metodický pokyn pro přidělování sociálních dávek v případě domácího násilí.

10.1 Systém státní sociální podpory a systém nemocenského pojištění
Systém státní sociální podpory je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto zákona se poskytují tyto dávky:

- » přídavek na dítě
- » rodičovský příspěvek
- » příspěvek na bydlení
- » porodné
- » pohřebné.

Žádosti o poskytování dávek státní sociální podpory vyřizují **krajské pobočky Úřadu práce ČR podle místa trvalého pobytu** osoby, která má na dávku nárok, tj. oprávněné osoby. Nárok na dávky má pouze fyzická osoba, jestliže ona a s ní společně posuzované osoby jsou hlášeny k trvalému pobytu (občané) nebo mají trvalý pobyt (cizinci) na území České republiky a mají zde bydliště.⁴⁶

Systém nemocenského pojištění je určen pro výdělečně činné osoby, které při ztrátě příjmu v případech tzv. krátkodobých sociálních událostí (dočasné pracovní neschopnosti z důvodu nemoci nebo úrazu či karantény, ošetřování člena rodiny, těhotenství a mateřství, péče o dítě) zabezpečuje peněžitými dávkami nemocenského pojištění.⁴⁷ Nemocenského pojištění jsou účastni zaměstnanci (kam řadíme i příslušníky ozbrojených sil a bezpečnostních sborů) a osoby samostatně výdělečně činné (dále jen „OSVČ“). Zaměstnanci jsou povinně účastni nemocenského pojištění, na rozdíl od OSVČ, jejichž nemocenské pojištění zůstává dobrovolné. Všechny dávky nemocenského pojištění vyplácí okresní správa sociálního zabezpečení a hradí se ze státního rozpočtu (z příjmů z pojistného). Z nemocenského pojištění se poskytují 4 druhy peněžitých dávek, a to:

- » nemocenské
- » peněžitá pomoc v mateřství
- » ošetrovné
- » vyrovnávací příspěvek v těhotenství a v mateřství

⁴⁶ Cizinci, kteří nemají trvalý pobyt na území České republiky, jsou oprávněnými osobami po uplynutí 365 dní ode dne hlášení k pobytu. Do doby 365 dnů pobytu na území České republiky se nezapočítává doba, kdy je osoba žadatelem o udělení azylu ubytovaným v pobytovém středisku Ministerstva vnitra. Dávky státní sociální podpory náleží rovněž dalším, v zákoně uvedeným osobám, které nemají na území České republiky trvalý pobyt, pokud zde mají bydliště. Do okruhu oprávněných osob spadají také občané Evropské unie, krytí přímo použitelnými předpisy EU – Nařízením EP a Rady (ES) č. 883/2004 a Nařízením EP a Rady (EU) č. 492/2011.

⁴⁷ Od 1. ledna 2009 je nemocenské pojištění upraveno zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

10.2 Pomoc v hmotné nouzi

Pomoc v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, a vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Osoba se nachází v hmotné nouzi, jestliže **její příjem (příjem společně posuzovaných osob) po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí, a tento příjem si nemůže zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním, a zabezpečení jejich základních životních podmínek je tak vážně ohroženo.** Kromě výše příjmu **musí být** osoba, aby u ní mohl být uznán stav hmotné nouze, **v pracovním či obdobném vztahu, vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání** nebo vykonávat **samoostatnou výdělečnou činnost** (tj. podnikat). Z této zásady jsou však stanoveny výjimky (např. osoby starší 68 let, poživatelé starobního důchodu, osoby pobírající peněžité dávky nemocenského pojištění z důvodu těhotenství a mateřství či rodičovský příspěvek atd.). O dávkách pomoci v hmotné nouzi rozhodují a vyplácejí je příslušné krajské pobočky Úřadu práce ČR.

Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou:

- » příspěvek na živobytí
- » doplatek na bydlení
- » mimořádná okamžitá pomoc.

Příspěvek na živobytí – je základní dávka pomoci v hmotné nouzi, která řeší nedostatečný příjem osoby/společně posuzovaných osob. Okruh společně posuzovaných osob je dán zákonem o životním a existenčním minimu. Vzhledem k tomu, že v praxi dochází k různým situacím, které jsou zcela individuálního charakteru, má orgán pomoci v hmotné nouzi možnost z okruhu společně posuzovaných osob některou osobu vyloučit. Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. (Přiměřené náklady na bydlení jsou náklady na bydlení, maximálně však do výše 30 %, v Praze 35 %, příjmu osoby či rodiny.) Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí se odvíjí od částek existenčního a životního minima.

Životní minimum v roce 2013 je:

- » 3410 Kč na jednotlivce
- » 3140 Kč na první dospělé osobu v domácnosti

- » 2830 Kč na druhou a další dospělé osobu v domácnosti
- » 1740 Kč na dítě ve věku 6 let
- » 2140 Kč na dítě od 6 let do 15 let
- » 2450 Kč na dítě ve věku 15 až 26 let.

Částka existenčního minima platná od 1. 1. 2012 je 2200 Kč.

Doplatek na bydlení – řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. V praxi se setkáváme s tím, že některá sociální úřednice vyžaduje k jeho přidělení trvalý pobyt klientky v místě bydliště, na který doplatek žádá, některá pracovnice ho nevyžaduje. Pokud klientka bydlí v azylovém domě, ani v tom případě se doplatek neposkytuje automaticky – pracovnice/-ici azylového domu musí dokládat a potvrzovat klientce, že v azylu skutečně je.

Mimořádná okamžitá pomoc – je poskytována osobám, jež se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit. Zákon stanoví šest takových situací. V praxi je tato dávka velmi problematická. Existují velké rozdíly v přístupu sociálních pracovníků v jejím přidělování. Některé sociální pracovnice nechtějí dávat peníze, ale vydají pouze poukázky anebo proplatí klientkám až vynaložené náklady (klientka musí donést paragon), což opět neřeší okamžitou pomoc, kdy je klientka v nouzi. Klientky si pak například půjčují od pracovníků azylových domů, kterým pak peníze vrací z proplacené sociální dávky.

10.3 Podpora v nezaměstnanosti

Lidé, kteří přijdou o práci, mají nárok na **podporu v nezaměstnanosti**. Nárok má občan s bydlištěm na území ČR, který v posledních 2 letech před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání získal alespoň 12 měsíců důchodového pojištění. Lidé do 50 let věku mohou dostávat podporu po dobu pěti měsíců, lidé od 50 do 55 let ji mohou pobírat osm měsíců a lidé nad 55 let až jedenáct měsíců (tzv. podpůrní doba). První 2 měsíce dostanou nezaměstnaní 65 % průměrného čistého měsíčního výdělku z předchozího zaměstnání, další 2 měsíce klesne podpora na 50 % dřívějšího výdělku a zbytek podpůrní doby pak uchazeč dostane jen 45 %. Při rekvalifikaci se podpora zvyšuje na 60 % dřívějšího výdělku. Po skončení podpůrní doby (pět, osm nebo jedenáct měsíců) už nezaměstnaný získá jen sociální dávku ve výši životního minima, tedy necelých 3200 Kč. Nevykazuje-li požadovanou aktivitu, dostane jen existenční minimum, tedy 2200 Kč.

Doporučení:

- » zavedení speciálních dávek v případě domácího násilí;
- » zohledňování domácího násilí při rozhodování o přidělení sociálních dávek;
- » povinné školení sociálních pracovníků k tématu domácího násilí;
- » přidělení doplatku na bydlení a dalších sociálních dávek ihned, pokud je klientka prokazatelně v azylovém domě, a jejich přednostní vyřízení.

11. Situace migrantek v České republice

Tuto kapitulu zpracovala nezisková organizace Arcidiecézní charita Praha, projekt Magdala, která s migrantkami pracuje již řadu let.

Úvod

Počet cizinců v České republice od roku 2007 narůstá. Ve statistikách se v podstatě neobjevuje úbytek cizinců v důsledku krize. Klesají však počty občanů třetích zemí s přechodným pobytem, a to v důsledku omezených možností pracovního uplatnění na českém trhu práce.

Počet cizinců s trvalým pobytem roste od roku 2010, na konci třetího čtvrtletí 2012 již více než polovina občanů třetích zemí (52,4%, 146 588 osob) na území ČR pobývala trvale. Trvalý pobyt mohou získat cizinci po 5 letech nepřetržitého pobytu na území ČR. K 31. 10. 2012 žilo na území České republiky 439 223 cizinců se zaevidovaným pobytem (z toho 189 047 žen a 250 176 mužů). 159 898 osob (z toho 63 402 žen a 96 496 mužů) pochází ze zemí EU a Islandu, Norska, Švýcarska a Lichtenštejnska. 279 325 osob (z toho 125 645 žen a 153 680 mužů) jsou občané třetích zemí. Trvalý pobyt má 146 588 osob a přechodný (dlouhodobý) 133 373 osob. Nejvíce cizinců žije v Praze a ve Středočeském kraji.

Česká republika by měla vytvářet cizincům podmínky pro jejich plnou účast na životě společnosti, zajistit rovné zacházení, dbát na prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže – cizinky a cizince, poskytovat ochranu před diskriminací a dalšími negativními jevy. Ze strany cizinců se předpokládá vůle zapojit se do společnosti, dodržovat právní předpisy a znát a respektovat hodnoty přijímající země i EU. Pozornost by měla být věnována integraci cizinců ve zranitelném postavení, zejména pak ženám – cizinkám, a to nejen ženám zapojeným do trhu práce, ale zejména ženám v domácnosti.

Jedním z předpokladů ekonomické i sociální soběstačnosti cizinců je informovanost o jejich právech a povinnostech, stejně jako o podmínkách zaměstnávání a podnikání v České republice, která může významně napomoci k samostatnosti cizinců a k omezení míry jejich manipulovatelnosti, k předcházení jejich závislosti na zprostředkovatelích.

Pobyt

Dle zákona o pobytu cizinců na území České republiky se cizincem rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, včetně občana Evropské unie.

Nicméně zákon pak dále rozlišuje cizince na:

1. občany Evropské unie (včetně občanů Norska, Islandu, Lichtenštejnska a Švýcarska) a jejich rodinné příslušníky,
2. občany třetích zemí.

Rodinní příslušníci občana Evropské unie jsou především manžel nebo partner, rodič a dítě, pokud s ním žijí ve společné domácnosti.

Cizinci mohou pobývat na území ČR přechodně bez víza (zejména občané EU, Norska, Islandu, Lichtenštejnska a Švýcarska) na základě krátkodobého nebo dlouhodobého víza anebo na základě výjezdního příkazu. Občané EU, kteří mají v úmyslu pobývat na území ČR přechodně po dobu delší než 3 měsíce, mohou požádat o potvrzení o přechodném pobytu.

Rodinný příslušník občana Evropské unie, který sám není občanem Evropské unie a hodlá na území pobývat přechodně po dobu delší než 3 měsíce společně s občanem Evropské unie, je povinen požádat ministerstvo o povolení k přechodnému pobytu. Cizinec může přijet na pozvání za předpokladu, že doba pobytu nepřesáhne 3 měsíce a zavoucí osoba se zaváže uhradit náklady související s obživou, ubytováním, poskytováním zdravotních služeb a jeho vycestováním.

Z výše uvedeného vyplývá, že existuje více možností pro legální pobyt na území ČR. Domácímu násilí a chudobě mohou být vystaveni všichni cizinci v kterémkoliv pobytovém statutu. Nicméně cizinky, které přijely na krátkodobý pobyt a jsou přitom vystaveny domácímu násilí, většinou tento problém v ČR neřeší. Dlouhodobě pobývajícím cizincům mohou problém domácího násilí řešit, ale záleží na jejich délce pobytu, znalosti práv a povinností, jazykové vybavenosti, druhu pobytu a odvaze. Nejohroženější skupinou však jsou dle našeho názoru osoby, které mají povolení k dlouhodobému pobytu za účelem společného soužití rodiny.⁴⁸

48 Žádost o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem společného soužití rodiny na území (dále jen „společné soužití rodiny“) mohou podat zejména cizinci, kteří jsou manželem cizince s povoleným pobytem, jeho nezaopatřeným dítětem nebo osobou starší 65 let nebo bez ohledu na jejich věk, jestliže se o sebe nedokážou ze zdravotních důvodů postarat sami, jde-li o sloučení rodiny s rodičem nebo dítětem. Osoba, s níž dochází ke sloučení, musí mít povolení pobyt na území. K žádosti musí cizinec mimo jiné předložit doklad prokazující, že úhrnný měsíční příjem rodiny po sloučení nebude nižší než součet částek životních minim členů rodiny a nejvyšší částky normativních nákladů na bydlení stanovených pro účely příspěvku na bydlení zvláštním právním předpisem nebo částky, kterou cizinec věrohodně prokáže jako částku skutečných odůvodněných nákladů vynakládaných na bydlení rodiny.

Povolení k dlouhodobému pobytu za účelem společného soužití rodiny se většinou uděluje na 2 roky, a cizinci musí tudíž opětovně žádat o prodloužení za stejným účelem. Zákon totiž stanoví, že o vydání povolení k dlouhodobému pobytu za jiným účelem lze žádat až po 3 letech pobytu na území nebo po dosažení věku 18 let. To může vést k tomu, že je žena závislá na manželovi, který si je toho vědom a z jeho strany pak dochází k vyhrožování a fyzickému násilí, omezování osobní svobody (žena nesmí vycházet z domova nebo v případě bohatých podnikatelů jen s řidičem), nedostává peníze na osobní spotřebu (žárliвість), dostává peníze jen na nákup nezbytných potravin s tím, že nedostane doklady nutné pro prodloužení pobytu, jestliže si bude stěžovat. Pokud se takové ženy rozhodnou odejít od partnera, dostanou se do situace, kdy nebudou dodržovat účel pobytu, octnou se bez finančních prostředků nebo nebudou schopny předložit všechny doklady, které vyžaduje Ministerstvo vnitra ČR pro prodloužení dlouhodobého pobytu. I po uplynutí 3 let bude jejich pozice oslabena, protože v důsledku vysoké nezaměstnanosti mají problém najít zaměstnání.

U cizinek není možný neplánovaný odchod od násilníka. Cizinka může odejít do země původu, ovšem v řadě případů byly důvodem pro opuštění země původu ekonomické důvody. Pokud násilníka opustí, přestala by plnit účel pobytu, což by mohlo mít za následek zrušení dlouhodobého pobytu. Pobytový statut je vázán mimo jiné na adresu místa pobytu. V případě, že podá trestní oznámení na násilného partnera, mohla by po dobu trestního řízení dostat vízum za účelem strpení. Je však možné, že by po skončení řízení musela ČR opustit.

Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany

Po učinění prohlášení o mezinárodní ochraně na letišti jsou žadatelé umístěni do Přijímacího střediska Praha Ruzyně. Pro řízení na mezinárodním letišti platí speciální paragraf a rodiče s nezletilými dětmi či zletilými zdravotně postiženými dětmi nebo cizinci s vážným zdravotním postižením, těhotné ženy, osoby, které byly mučeny, znásilněny nebo podrobeny jiným formám psychického, fyzického či sexuálního násilí, zůstávají v tomto zařízení maximálně 5 dnů a poté jsou přemístěny do jiného zařízení. Ostatní žadatelé mohou v tomto zařízení pobývat až 120 dnů. Jestliže je teprve během pobytu zjištěno, že osoba byla obětí domácího násilí nebo byla znásilněna, bude přemístěna do pobytového střediska a bude jí zabezpečen psycholog, jestliže o to projeví zájem.

Zařízení navštěvují pracovníci neziskových organizací, kteří poskytují právní a sociální poradenství, zajišťují tlumočení, přímou pomoc na léky a další služby. V průběhu správního a následně soudního řízení přebývají většinou v pobytovém zařízení, kde

dostávají příspěvek na ubytování a stravování. Ten dostávají pouze po dobu přítomnosti v azylovém zařízení.

Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany hlášení k pobytu mimo pobytové středisko si hradí náklady spojené s pobytem na území z vlastních prostředků, s výjimkou zdravotních služeb.

O mezinárodní ochranu lze požádat rovněž v Přijímacím středisku Zastávka, kde žadatelé stráví několik týdnů a poté jsou přemístěni do pobytového střediska. Požadají-li o mezinárodní ochranu v Zařízení o zajištění cizinců, mohou zde strávit až 180 dnů. U rodin s nezletilými dětmi může tato doba činit maximálně 90 dnů. Po celou dobu azylového řízení musí žadatelé pobývat na území České republiky. V případě, že ho opustí, existuje možnost, že soudní řízení bude zastaveno.

Vedle zákona o azylu je pro žadatele o udělení mezinárodní ochrany důležité i nařízení Rady (ES) č. 343/2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém členském státě, tzv. Dublinské nařízení (Dublin II). Toto nařízení stanoví příslušný stát pro řízení o žádosti. V případě, že azyl získá jeden člen rodiny a jeho partner a děti přijedou do ČR, je jim udělen azyl za účelem sloučení. Po udělení azylu nebo doplňkové ochrany má azylant stejná práva a povinnosti jako občané ČR s výjimkou volebního práva. Azylant se může přihlásit do státního integračního programu a může strávit až 18 měsíců v Integračním azylovém zařízení. Všichni cizinci, kterým byla udělena některá z forem mezinárodní ochrany, mají právo na výuku českého jazyka, sociální dávky, po přihlášení na úřad práce i pomoc při hledání zaměstnání.

Azylanti a žadatelé o udělení mezinárodní ochrany pocházejí z různých kultur, kde může být zcela odlišný pohled na postavení muže a ženy, a tím pádem i vnímání domácího násilí. Pokud dojde k násilí v azylových zařízeních, kde cizinky pobývají delší dobu, je pravděpodobné, že bude odhaleno sociálními pracovníky zařízení. V případě, že k tomu cizinka dá souhlas, je přemístěna do jiných ubytovacích prostor. Cizince i jejich děti je pak poskytnuta zvýšená péče – sociální a právní – a na její žádost i psychologická.

Rozvod

U manželství uzavřených mezi cizincem a českým občanem nebo mezi cizinci podle českých zákonů rozhoduje český soud. U manželství uzavřených před příchodem na území České republiky dochází k rozvodu v zemi původu. České soudy mohou za trvání manželství rozhodovat o úpravě výchovy a výživy k nezletilým dětem, jestliže dojde

k opuštění společné domácnosti, zejména v případech, kdy žena byla obětí domácího násilí. V tomto případě by mohla žena požadovat i výživné pro sebe. Rozsudek českých soudů o svěřeni dítěte do péče ženy by měl přispět k podobnému rozsudku v místě původu.

Řízení v zemi původu je složitou záležitostí, protože může vyžadovat osobní přítomnost, je časově a rovněž i finančně náročné. Proto se často setkáváme s cizinci, kteří jsou jen formálně ženatí. V ČR si našli nového partnera a v případech, kdy s ním mají dítě, není tento zapsán v rodném listu dítěte, protože formálně jeden z partnerů není právně volný. Pokud otec na dítě neplatí, může se cizinka dostat do finančních problémů.

Bydlení

Jedním z dokumentů, které musí předložit cizinec k žádosti o udělení víza k pobytu nad 90 dnů, povolení k dlouhodobému, přechodnému i trvalému pobytu, je doklad o zajištění ubytování po dobu pobytu na území. V případě, že je cizinec vlastníkem bytu nebo domu, předloží kupní smlouvu s vyznačením vkladu nebo výpis z katastru nemovitostí. Jedná-li se o nájem nebo podnájem, musí předložit smlouvu, a jestliže je vlastníkem jiná osoba než pronajímatel, musí předložit i písemné potvrzení vlastníka o souhlasu s ubytováním cizince. Nesouhlas vlastníka nebo nepředložení jeho souhlasu by mohlo vést k zamítnutí žádosti.

V minulosti docházelo k tomu, že v jednom bytě bylo hlášeno i několik desítek cizinců. Proto platí od 1. 1. 2011, že ubytování může být zajištěno pouze v objektu, který je podle zvláštního právního předpisu označen číslem popisným nebo evidenčním, popřípadě orientačním číslem, a je podle stavebního zákona určen pro bydlení, ubytování nebo rekreaci. Nově se stanovila i minimální podlahová plocha, která činí 8 m² pro jednu osobu, 12,6 m² pro dvě osoby a na každou další ubytovanou osobu se k podlahové ploše připočítává 5 m². Zákon o pobytu cizinců stanoví rovněž povinnost ohlásit na policii místo pobytu na území do 3 pracovních dnů ode dne vstupu na území pro občany třetích zemí a občané EU mají tuto povinnost ve lhůtě 30 dnů, jestliže předpokládáný pobyt bude delší než 30 dnů. Cizinci mají povinnost ohlásit změnu místa pobytu, jestliže tato bude delší než 180 dnů.

Najít vhodné bydlení může být pro cizinky, a zvláště pak pro cizinky s dětmi, velmi obtížné. Důvodem mohou být předsudky a strach z neznámého. Pronajímatelé mohou mít obavy z toho, zda bude fungovat pravidelné placení nájemného. Cizinky, a zvláště oběti domácího násilí, nemohou ani zaplatit kauci, která může být až ve výši 3 nájmu a musí být uhrazena předem.

Existuje i možnost ubytování v azylových domech pro matky s dětmi. Ubytování v těchto zařízeních je přednostně poskytováno Češkám a je časově omezené. Cizinka může dostat doporučení neziskové organizace, která se za ni zaručí. I v tomto případě může být problém placení nájmu, a to jak pro ženy, které jsou v ČR na dlouhodobý pobyt za účelem společného soužití, tak i pro žadatelky o azyl.

Vzdělávání

Vzdělávání na základních školách upravuje školský zákon.

Pro vzdělávání platí zejména tyto zásady:

- » rovný přístup každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana,
- » bezplatné základní a střední vzdělávání státních občanů České republiky nebo z jiného členského státu Evropské unie ve školách, které zřizuje stát, kraj, obec nebo svazek obcí.

V této oblasti může být pro cizinky problémem nostrifikace jejich vzdělávání. Školy, které vystudovaly, již neexistují a cizinky nejsou schopny doložit veškeré podklady. V zemi původu je jiný systém hodnocení a cizinky musí nejdříve složit rozdílové zkoušky. To může být obtížné, zejména v prvních letech pobytu, kdy cizinky nemluví česky. Znalost češtiny je nezbytným předpokladem pro uplatnění na trhu práce a rovněž i pro začlenění do české společnosti. Existují různé kurzy, ale násilní manželé nedovolují ženám tyto kurzy navštěvovat, protože by to mohlo vést k jejich osamostatnění a oni by nad nimi mohli ztratit „moc“.

Pro děti cizinců, které podléhají povinné školní docházce, je po příchodu problémem neznalost českého jazyka. Navštěvují proto nižší třídu, než odpovídá jejich věku. Povinná školní docházka platí i pro děti, které jsou v zařízení pro zajištění cizinců Bělá-Jezová spolu se svými rodiči. Děti navštěvují základní školu v Bělé. Pracovníci Správy uprchlických zařízení je každý školní den vozí ráno do školy a po ukončení vyučování se pro ně vrací. V případě, že se zletilý cizinec rozhodne doplnit základní vzdělání v době, kdy probíhá řízení o udělení mezinárodní ochrany, může tak učinit. Ovšem u cizinek to může být problém, neboť s tím nesouhlasí násilný manžel nebo to nedovolí jazykové znalosti.

Zaměstnanost – příjem

Občané Evropské unie, jejich rodinní příslušníci a rodinní příslušníci občana České republiky nepotřebují pracovní povolení. Zaměstnavatel je pouze povinen vést evidenci cizinců, které zaměstnává.

Cizinec může být přijat do zaměstnání jen tehdy, má-li platné povolení k zaměstnání a platné povolení k pobytu na území České republiky nebo je-li držitelem zelené karty nebo modré karty. O vydání povolení k zaměstnání žádá cizinec písemně krajskou pobočku Úřadu práce zpravidla před svým příchodem na území České republiky. Povolení k zaměstnání se vydává na ohlášené volné pracovní místo, které nelze obsadit jinak. Povolení se vydává na dobu maximálně 2 let a lze ho prodloužit. Žadatel o udělení mezinárodní ochrany může pracovat bez povolení, ale nejdříve po uplynutí 12 měsíců ode dne podání žádosti o udělení azylu.

Povolení k zaměstnání, zelená karta nebo modrá karta se nevyžaduje k zaměstnání cizince zejména:

- » s povoleným trvalým pobytem, kterému byl udělen azyl nebo doplňková ochrana,
- » který se na území České republiky soustavně připravuje na budoucí povolání,
- » který na území České republiky pobývá na základě povolení k dlouhodobému pobytu za účelem společného soužití rodiny, jde-li o společné soužití rodiny s cizincem.

Výše je uveden právní způsob zaměstnávání cizinců. Vzhledem k ekonomické krizi a omezenému vydávání povolení k zaměstnání si cizinci mění účel pobytu ze zaměstnání na podnikání. Nejedná se však o podnikání v pravém smyslu slova, ale o zprostředkování zaměstnání. Cizinci zprostředkovatelům platí nemalé finanční částky a dostávají minimální odměny. Zároveň většinou nevědí, že mají platit sociální a zdravotní pojištění a daň z příjmu. Pokud k tomu přidáme domácí násilí a s tím spojenou sociální izolaci, závislost na zprostředkovateli, dostávají se cizinci do velkých existenčních problémů. V případě, že cizinky mají nárok na sociální dávky, objevují se stejné problémy jako u Češek – pozdní výplata, ale rovněž i problémy s podáváním žádostí, protože pracovnice úřadu neznají problematiku dávek ve vztahu k cizinkám.

Závěr

Ženy cizinky, které jsou vystaveny domácímu násilí, prožívají stejné emoce a bolesti jako ženy z majoritní společnosti. K tomu se navíc přidružuje neznalost jazyka, kultury, zvyklostí a zákonů. Většina z nich nemá vybudované sociální vazby. To vše přispívá

k jejich izolovanosti a větší závislosti na manželovi/násilném partnerovi, který je živí. Institut vykazání není téměř vůbec využíván cizinkami – oběťmi domácího násilí.

Naše organizace pracuje převážně s cizinkami, které u nás pobývají legálně. Myslíme si, že nejvíce ohroženy jak domácím násilím, tak i chudobou jsou cizinky, které se dostanou do „nelegálního“ postavení. Tyto mají nedůvěru v jakékoliv organizace, protože si jsou vědomy toho, že jim hrozí nejenom fyzické a psychické násilí ze strany partnera, ale i správní vyhoštění z ČR a rovněž i ze zemí EU nebo zajištění a následná deportace. Mají proto strach obrátit se na některou z neziskových organizací.

V nejnevýhodnější situaci z legálně pobývajících cizinek se nachází cizinky, které v České republice žijí na základě povolení k dlouhodobému pobytu za účelem sloučení. Ty jsou minimálně 3 roky zcela závislé na svém partnerovi, jak účelem pobytu, tak i finančně. Cizinka většinou s dětmi se může při odchodu od násilného manžela ocitnout na hranici chudoby nebo i pod ní, a může jí a dětem být zrušen dlouhodobý pobyt.

Jako problematickou z pohledu chudoby vidíme i situaci žadatelek o udělení mezinárodní ochrany, které pobývají v pobytovém středisku, kde sdílí stejné prostory s násilníkem. Při opuštění azylového zařízení nemají dle zákona nárok na úhradu nákladů spojených s pobytem v jiném místě, a navíc nemohou legálně pracovat 1 rok od podání žádosti.

Další zranitelnou skupinou jsou cizinky důchodového věku, které pobývají v ČR na základě sloučení. Problémem je neznalost jazyka, která je izoluje od většinové společnosti. Cizinky buď prodaly svůj majetek v zemi původu a výtěžek předaly dětem nebo mají jen nepatrný důchod, a proto jsou zcela závislé na dětech. Odchod je skoro nemožný, protože ztratily své zázemí a kvůli věku nebo i zdravotním problémům již nemohou pracovat.

Doporučení:

- » personální a finanční zajištění poraden pro migrantky postižené domácím násilím, kde by mohly obdržet informace v jazyce, kterému rozumí;
- » aktualizace stávajících informačních materiálů o právech a povinnostech migrantek/-ů a zajištění tisku v dostatečném nákladu, distribuce a zveřejnění na webových stránkách;
- » výroba a distribuce letáků informující o zařízeních poskytujících pomoc ženám postiženým domácím násilím a o tom, jaké služby nabízejí, a dále o tématu domácího násilí ve všech důležitých jazycích pro migrantky v ČR (ukrajinština, vietnamština, ruština, polština) a jejich zveřejnění na webových stránkách;

- » rozšíření terénní práce v místech s vyšší koncentrací migrantek/-ů a její financování;
- » lepší a jasnější definice nastavení systému zdravotní péče pro cizince a začlenění též dětí cizinců narozených na území ČR v případě, že rodiče mají dlouhodobý pobyt v ČR;
- » zabezpečení nezbytné lékařské péče pro všechny cizince včetně nelegálně pobývajících;
- » zabezpečení sociálního a právního poradenství, psychoterapie pro cizince a tlumočnicků stejného pohlaví;
- » balíček finanční pomoci pro děti ve škole (na školní pomůcky, učebnice apod.).

4. Kazuistiky

8 příběhů žen postižených domácím násilím a jejich dětí

Konkrétní případy od neziskových organizací, které u nás pracují s ženami postiženými domácím násilím, dokreslují to, jak spolu násilí na ženách a chudoba úzce souvisí, a také to, jak neziskové organizace takovým ženám účinně pomáhají. Kazuistiky byly zpracovány jednotlivými organizacemi, jak je uvedeno v záhlaví každé kazuistiky.

1. KAZUISTIKA (PROFEM, O. P. S.)

Angela 40 let, 2 děti ve věku 20 let a 4 roky

Paní Angela vyrůstala ve velké a spokojené rodině, pochází ze Slovenska. V 18 letech se poprvé vdala, v manželství se jí narodil syn. S manželem se rozvedla, nerozuměli si. Exmanžel nikdy nedělal problémy, ale s rodinou se dále nestýkal.

Asi před pěti lety se seznámila s nynějším manželem. Ten je více než o 10 let starší, vyvíjel na Angelu nátlak, že chce dítě, žádné dosud neměl. Poměrně často se hádali. Po jednom z konfliktů se Angela rozhodla partnera opustit, ale zjistila, že je těhotná. Proto se k němu vrátila a krátce před porodem se provdala. S manželem se odstěhovala do České republiky. Zde již měla sestru, do České republiky s ní šel i syn.

Týrání ze strany manžela bylo jak fyzické (bití, kopání), tak psychické (nadávky, vyhrožování, ponižování) a ekonomické (nedostatečné poskytování peněz na obživu). Manžel kontroloval veškeré Angeliny výdaje, dával jí pouze 120 Kč na den na jídlo pro celou rodinu, léky pro dceru. Musela mu nosit paragony z obchodu, aby věděl, za co peníze utratila. Když potřebovala peníze na oblečení nebo intimní hygienické potřeby, musela o peníze prosit i několik hodin. Paní Angela neměla žádné vlastní příjmy. Rodičovský příspěvek měla pouze na 3 roky. Ale i když už dceri byly 3 roky, nemohla jít do školky, protože byla často nemocná a většinou ji do školky odmítli přijmout. Paní Angela byla tedy s dcerou doma a bez příjmu. Manžel jí vyhrožoval, že když odejde, dceru jí vezmou, protože se o ni nezvládne finančně postarat. Angele pomáhal syn a sestra. Sestra jí například dávala nějaké oblečení, které si Angela nemohla dovolit. Agrese manžela byla často směřována i vůči zletilému synovi, ten odešel bydlet na ubytovnu k zaměstnavateli. Později reagoval nepřiměřeně i vůči nezletilé dceři. To bylo pro Angelu poslední kapkou. V červenci 2012 vyhledala pomoc na oddělení sociálněprávní ochrany dětí, kde

dostala kontakt na intervenční centrum. Zde se poradila, jaké má možnosti, co může dělat. Mimo jiné dostala kontakt na azylový dům. V září 2012 odešla od manžela do azylového domu.

V době, kdy manžela opustila, měla přiznanou podporu v nezaměstnanosti ve výši 3559 Kč měsíčně po dobu měsíců srpen a září 2012. Přičemž v azylovém domě hradila nájem 90 Kč na den (cca 2700 Kč na měsíc). Na obživu jí tedy zbývalo 859 Kč. V říjnu a listopadu jí již podporu snížili na 2848 Kč, poté jí tedy na obživu zůstávalo zhruba 150 Kč. Paní Angela podala k soudu návrh na stanovení výživného na dceru i na rozvedenou manželku. Manžel však nepřistoupil na dohodu, soudní řízení se tím pádem protahuje. Paní Angela přežívá díky podpoře sestry, syna a občasného nákupu, který zaplatí manžel, když se vidí s dcerou.

2. KAZUISTIKA (PERSEFONA, O. S.)

Pavína 38 let, 2 děti ve věku 14 a 11 let

Pavína se před 10 lety vdala, její muž je policista. Manžel užívá v nadměrné míře alkohol, hlídá si však, aby nešel do práce pod jeho vlivem. Manželku po celou dobu vztahu ponižuje. Pavína je v plném invalidním důchodu, trpí schizofrenií. Manžel ji několikrát fyzicky napadl (škracení, strkání, odhození na radiátor apod.).

Pavína ke konfliktům nikdy nezavolala policii, protože má z manžela strach. Vzhledem k tomu, že sám pracuje u policie, obává se podjatosti policistů. Pavína se chtěla osamostatnit, s manželem komunikuje minimálně. Pokud jsou v kontaktu, tak většinou v rámci konfliktů. Fyzické útoky přichází stále častěji. Manžel se chová nespravedlivě i k dětem, starší dceru upřednostňuje před synem. Toho ponižuje, nikdy mu nic nedovolí.

Klientka chtěla od manžela odejít, ale její jediný příjem je invalidní důchod cca 9000 Kč. Nejlevnější nájem v místě bydliště je okolo 7000–9000 Kč. K rodině jít nemůže, protože by děti museli měnit školu, kamarády, a to by pak s ní nechtěly jít. Našla si podnájem za 8000 Kč. Manžel chce děti do své péče nebo do střídavé, hlavně z důvodu, aby nemusel platit velké výživné. Klientka chtěla žádat o sociální dávky, aby se mohla osamostatnit. Na příspěvek na živobytí má však nárok až po čtvrt roce v novém podnájmu. Zkusila i přesto požádat, ale žádost nepřijali a řekli jí, aby přišla za 3 měsíce. Pro dávky hmotné nouze je podle sociálních pracovníků bohatá. Možnost azylového ubytování pro ni není přijatelná, protože tam by s ní děti nechtěly jít a radši by zůstaly u otce. Klientka o děti nechce přijít. Z počátku se také obávala soudního řízení týkajícího

se dětí, vzhledem ke své diagnóze, ač jde o kompenzovaný stav, tak hrozí, že se soud postaví na stranu otce, proto klientka nechce děti opouštět, aby to manžel pak nepoužil u soudu. Klientka tedy zůstala s jediným příjmem, který dá za bydlení, a ze systému sociálních dávek jí odmítli cokoli dát. Zatím ji podporuje rodina, ale pouze do doby, než dostane dávky státní sociální podpory, poté jim bude svůj dluh splácet.

3. KAZUISTIKA (MOST K ŽIVOTU, O. P. S.)

Sabina 21 let, 2 děti ve věku 4 a 2 roky

Sabina vyrůstala v dětském domově, otce i matku znala, ale ani jeden ji nechtěl mít ve své péči a nejevili o ni žádný zájem. Po skončení základní školy klientka nastoupila do učení, to však kvůli graviditě nedokončila. V 17 letech potkala muže, bezhlavě se zamilovala, záhy otěhotněla a vdala se.

Manžel pocházel ze sociálně slabého prostředí, nepracoval, rodina žila ze sociálních dávek a muž pokládal Sabinu za svůj majetek – disponoval veškerými penězi, ze kterých živil i další příbuzné, kontroloval každý její pohyb, rozhodoval o všech věcech bez ohledu na názor klientky a občas ji i fyzicky napadal. Zadlužil nájemní byt, který museli opustit, a nastěhovali se k příbuzným. Zde byly naprosto nevyhovující podmínky a odbor péče o dítě opakovaně zvažoval možnost odebrání dětí do ústavní výchovy. Základní životní potřeby rodiny byly naplňovány pouze krátkou dobu po obdržení dávek, později se jídlo pro děti obstarávalo různým způsobem – půjčkami, krádežemi, stravováním u známých či příbuzných. Velmi často klientce půjčovala peníze známá paní, která jí také později přivezla do azylového domu. Situace se vyhrotila v okamžiku, kdy si manžel paní Sabiny našel jinou ženu, odešel k ní a paní Sabinu rodina manžela vyhodila. K tomu přistoupil tlak pracovníků sociálněprávní ochrany dětí, které rodinu navštívily poté, co se na ně s prosbou o pomoc paní Sabina obrátila. Pracovnice popsaly, že děti jsou silně zanedbané, nemluví, bojí se kontaktů s lidmi, protože vůbec neopouštěly byt. Chovaly se jako zvířátka – jedly pouze rukama, nemyly se, na WC chodily do vany umístěné v kuchyni apod. Matka nedisponovala žádnými penězi, navíc nechtěla manžela opustit, doufala v jeho návrat a neuměla si představit, že by zvládla sama péči o děti. Když opakovaně Sabina žádala o pomoc svou známou, která jí však již dále nemohla poskytovat, přijala nabídku na nástup do azylového domu.

Sabina dostala do začátku mimořádnou jednorázovou pomoc a po rozvodu manželství jí byly přiznány další dávky. Její příjem tvořilo cca 8500 Kč. Poplatky za azylový dům činily cca 4500 Kč měsíčně, takže klientka se musela naučit hospodařit s částkou okolo

4000 Kč pro tříčlennou rodinu. Za dobu manželství jí navíc vznikly kvůli manželovi dluhy, které neměla z čeho splácet. Příjem klientky stačil jen na nejnětější výdaje, problém nastával při jakémkoli mimořádném výdaji – doplatku na léky, nákupu zimního oblečení, zajištění brýlí atd. Z finančních důvodů nechodil syn do mateřské školky, v případě onemocnění se odkládal nákup léků, klientka sama neřešila svůj vážný zdravotní stav – žaludeční vředy, zcela zdevastovaný chrup, neměla prostředky na antikoncepci. V současnosti žije v jiném azylovém domě, bývalý manžel nepracuje, přestal platit výživné na děti (1000 Kč) a poměry klientky a jejich dětí se spíše zhoršují, než zlepšují.

4. KAZUISTIKA (INTERVENČNÍ CENTRUM NYMBURK)

Hana 46 let, 2 děti ve věku 21 let (studium na VŠ) a 16 let

Paní Hana vystudovala učiliště obor číšník. V tomto oboru pracovala, dokud se jí nenarodily děti. Paní Hana žila s dětmi a s manželem ve společné domácnosti na malé vesnici v rodinném domku. Po dlouhou dobu byla Hana ze strany svého manžela fyzicky napadána, ponižována a držena pod ekonomickou kontrolou. Kvůli svému muži ukončila jiné kontakty s přáteli či se svou rodinou. Neměla sílu, aby násilný vztah ukončila. Manžel Hanu před několika týdny opustil a odstěhoval se k milence.

Hana po mateřské dovolené pracovala na černo jako účetní u svého manžela, který vykonával samostatnou výdělečnou činnost ve stavebním oboru. Po tuto dobu byla evidována na úřadu práce jako nezaměstnaná. Všechny peníze, které s manželem vydělali, šly na jeho účet, odkud jí poskytoval finance na domácnost a na děti. Před několika měsíci manžel Hanu z práce vyhodil. Paní Hana nemá přístup k účtu. S ohledem na to, že pracovala na černo a již velmi dlouhou dobu je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání, nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti. Paní Hana si též žádala o dávky v hmotné nouzi, ty jí však nebyly přiznány, protože je spolu s ní a jejími dětmi jako společně posuzovaná osoba v domácnosti chápán i její manžel, který se však přestěhoval ke své milence a na domácnost již dlouhou dobu nepřispívá.

Paní Hana se nemá na koho obrátit. Nemá k dispozici žádný movitý majetek větší hodnoty, který by mohla prodat a získat za něj peníze. Paní Hana se velmi obávala nadcházející zimy, neboť neměla finanční prostředky na uhlí. V situaci, kdy Hana navštívila poradnu neziskové organizace, ji nejvíce trápily finance a nízké sebevědomí. Nedůvěřovala si, že by mohla najít rychle zaměstnání, protože bylo z jejího životopisu patrné, že mnoho let nepracuje, ačkoliv tomu tak ve skutečnosti nebylo. Současně neměla jasné představy o budoucnosti ve vztahu k manželovi. Zatím se s ním

však nechtěla rozvést. Ve spolupráci s neziskovou organizací hledala možnosti řešení své situace. Klientka se rozhodla nastoupit na rekvalifikační kurz a více využívat poradenské programy sloužící k řešení nezaměstnanosti zajišťované úřady práce. V průběhu rekvalifikace čerpala podporu při rekvalifikaci. Současně došlo ke zvýšení jejího sebevědomí. Ve spolupráci s neziskovou organizací podala návrh na výživné manželky a na výživné nezletilého syna. Starší, zletilá dcera se rozhodla o výživné otce nežádat. Klientce se rovněž podařilo najít brigádu.

5. KAZUISTIKA (PRODIALOG, O. S.)

Květa 28 let, 3 děti (jedna dcera ve Vietnamu, 2 děti zde v ČR ve věku 9 a 6 let)

Paní Květa vyrůstala ve Vietnamu, pochází z chudé rodiny, má základní vzdělání. Ještě ve Vietnamu se jí narodila první dcera, která tam dosud žije. Paní Květa dostala nabídku od obchodních agentů, že si může vydělávat v Evropě. Vzhledem k ekonomické situaci si její rodina vzala půjčku na cestu Květu, a ta tedy odjela. Chtěla si v Evropě otevřít občůdek a podporovat svou rodinu ve Vietnamu.

Do Evropy jeli čtyři zájemci o práci a dva převaděči. Na hranicích s Ruskem jim převaděči odebrali všechny doklady a vymáhali ze všech další peníze na převoz. Vzali si kontakt na rodinu a kontaktovali rodinu za účelem vymáhání financí. Jediného muže ve skupince odvedli neznámo kam. Několik měsíců drželi tři ženy v tmavé sklepní místnosti, kde musely uklízet, vařit a poskytovat sexuální služby svým věznilům. Asi po pěti měsících je věznilé převezli do České republiky, kde musely pracovat v podniku a poskytovat sexuální služby za úplatu. Ženy v tomto podniku rozdělili a už dále nebyly v kontaktu. Během tohoto pobytu Květa otěhotněla. Služby však musela poskytovat i v těhotenství. Paní Květu věznilé odvezli do Německa, dali jí šaty pro ni a pro miminko, k tomu asi 25 eur a nechali ji na nádraží, kde měla čekat na jiného muže. Během čekání na Květu přišly porodní bolesti, tak se vydala podél kolejí, kde ji našla německá policie a odvezla ji do nemocnice. Zde porodila svou druhou dceru.

Porodnice paní Květu, jakožto pravděpodobnou obětí násilí bez dokumentů, předala neziskové organizaci v Německu, byla ubytována v azylovém domě pro matky s dětmi. Zde žila necelé 2 roky, jednalo se o jejím případném návratu do Vietnamu, neboť v Německu, tak jako v ČR, není snadné získat trvalý pobyt. Návratu do země původu se paní Květa obávala. Přes internet se snažila vyhledat pomoc svých krajanů žijících v Evropě. Začala si po internetu dopisovat s mužem vietnamské národnosti, zamilovala se do něho, věřila, že je to ten, kdo jí pomůže, po internetu si plánovali společný rodinný

život. Tento nový partner, který jí sliboval krásnou budoucnost, že se s ní ožení, adoptuje její děti, budou mít krámek v České republice, se ukázal jako násilný muž, který zneužil životní tísně ženy s dětmi, to, že není schopna sebe a děti uživit, to, že v cizí zemi nemá právní postavení.

Jednoho dne jí pomohl přejít ilegálně hranice do České republiky. Zde s ním žila. Tento přítel jí ale brzy začal bít, zavírat a později jí znovu přinutil k prostituci. Květa znovu otěhotněla, násilí ze strany jejího přítele se stupňovalo. Po roce byla objevena Policií ČR a byla předána organizaci, která pracuje s oběťmi domácího násilí a obchodování s lidmi. Paní Květa měla velký strach, že se bude muset vrátit do Vietnamu, stále se nevzdávala svého snu, že si otevře obchod v ČR a bude zde žít. Paní Květa trpěla posttraumatickou stresovou poruchou, nespavostí, nočními děsy. Měla gynekologické obtíže, krátce po navázání spolupráce s organizací porodila třetí dceru. Paní Květa neměla žádné doklady, těžko se dohledávala její totožnost, Vietnamský zastupitelský úřad v ČR zpochybnil její totožnost, a tudíž státní příslušnost, odmítl jí vystavit náhradní doklady. Přesto v roce 2010 s velkou pomocí neziskové organizace dostává trvalý pobyt v ČR. Paní Květě se nedaří naučit český jazyk na bezproblémové komunikační úrovni, zůstává na úrovni jen základního dorozumívání. Má základní vzdělání.

S pomocí neziskové organizace nepřetržitě hledá práci, avšak bezvýsledně, neboť pracovní příležitosti pro typ ženy–cizinky s dětmi, která má celou řadu přetrvávajících zdravotních potíží v důsledku násilí ze strany obchodníků s lidmi a později násilného partnera, s nízkou komunikační schopností prakticky neexistují.

Paní Květu z její rodné země vyhnala bída, snažila se zlepšit ekonomickou situaci rodiny, ale vzhledem k okolnostem se ještě zhoršila, nehledě na psychické následky pro Květu. Bída v ČR má jinou podobu, ale opět se Květa nachází v bezvýchodné situaci. Práci nemůže sehnat, sociální dávky jí stačí sotva na přežití v azylovém domě. Zůstává závislá na pomoci ostatních.

6. KAZUISTIKA (ACORUS, O. S.)

Alena 32 let, 3 děti ve věku 9 let, 4 roky, 2,5 roku

Narodila se jako druhé dítě po starším bratrovi. Když byla malá, otec matku spolu s ní vyhodil na ulici, tvrdil, že „není jeho“. Bratr zůstal u otce. Alena pak byla rok v dětském domově. S bratrem ani otcem se od té doby neviděla (otce pak potkala jen jednou, a to až ve svých patnácti letech).

Matka se znovu vdala, Alena je přesvědčena, že tím chtěla získat bydlení, aby si ji mohla vzít z dětského domova domů. Karel, mámin nový manžel, byl surovec a alkoholik. Když byl opilý, Aleninou matku velmi surově bil (např. ji přivřel hlavu mezi futra dveří a mlátil ji dveřmi, jindy ji chtěl např. podříznout apod.). Alena zraněné matce pak pomáhala s ošetřením a doprovázela ji k lékaři. Karel surově bil i Alenu, máma ji často raději nepustila do školy, aby se na to nepřišlo. Karel i Alenina matka pili alkohol (matka i tvrdý) a v opilosti Alenu také často bezdůvodně bila. Přestala pít až před 4 lety, poté co zkolabovala a byla na v nemocnici.

Když bylo Aleně 7 let, narodila se nevlastní sestra Božena. Mezi sestrami panovala sourozenecká rivalita, Alena měla pocit, že Božena dostává více rodičovské lásky a pozornosti. V té době začal Alenu sexuálně zneužívat její strýc. Alena utíkala z domova, zkoušela si říct o pomoc, ale nikdo ji neposlouchal. Po 3 letech se strýc odstěhoval, osahávání však Alena zažila i od otčima Karla a má podezření, že otčím zneužíval i její sestru. Viděla, jak Božena chodila v noci z otčímova pokoje, pak začala utíkat z domova, a dokonce se pokusila o sebevraždu.

Po ukončení školy pracovala Alena rok jako prodavačka, pak ale začala pít a zkoušela i pervitin. V 19 letech ji znásilnil neznámý muž, opět jí nikdo nepomohl, nikdo jí nebyl oporou.

S Josefem, otcem svých dětí, se Alena seznámila ve svých 22 letech. Asi po 2 měsících vztahu otěhotněla. Josef dítě nechtěl a otčím ji vyhodil z matčina bytu, kde do té doby bydlela. Svě první těhotenství Alena prožila v různých bytech kamarádů. Po porodu se odstěhovala do podnájmu nedaleko Prahy a žila tam 2 roky. Pak se seznámila s Ivanem a záhy se za ním přestěhovala zpátky do Prahy. Vztah ale nevydržel dlouho, Alena se s Ivanem rozešla, když vyšlo najevo, že tajně bil její dceru Janu. Když byly Janě 4 roky, vrátil se Josef z vězení. Slíbil, že veřejně přizná otcovství k Janě, a Alena doufala, že budou konečně rodina. Odstěhovali se z Prahy a Aleně se narodil syn Tomáš. Krátce po jeho narození se vrátili zpátky do Prahy, kde se Aleně narodil nejmladší syn Radek. Soužití s Josefem však přineslo Aleně jen další utrpení. Byla jím po celou dobu vztahu surově bít a ponižována, Josef ji např. budil ze spaní fackami, zbil ji, protože mu nešla zapnout televize, musela sníst celý hrnec polévky, protože v ní byla nedovařená brambora apod. Před rokem a půl se rozhodla Josefa opustit, ale brzy se k němu zase vrátila. Říká o něm: „Je to hodný člověk, pokud nepije, ale opilý bývá velmi často.“

Od narození Tomáše je Alena s dětmi na rodičovské dovolené, Josef si vydělával příležitostnými brigádami, nikde ale nevydržel dlouho pracovat. Alena neměla přehled, kolik vydělává, věřila však, že platí nájem, jak slíbil. Jídlo a ostatní náklady domácnosti

platila ona ze sociálních dávek. Poslední rok začal Josef více pít, byl na Alenu stále agresivnější a bil jí i před dětmi. Alena z velkého stresu začala také popíjet alkohol, ale bylo jí jasné, že tím situaci nezmění, jen chvíli nebude problémy vnímat. Rozhodla se proto, že vyhledá pomoc v organizaci, která pomáhá lidem ohroženým domácím násilím, a poradí se, jak situaci doma řešit. Chtěla s dětmi žít v bezpečí a ubránit se vznikající alkoholové závislosti.

Po několika týdnech psychoterapie se rozhodla Josefa opustit a využila nabídky ubytování v azylovém domě. Ve spolupráci s tamní sociální pracovnící se nejprve pokoušela zabezpečit sebe a děti po finanční stránce. Požádala úřad práce o sociální dávky, několik prvních týdnů však měla k dispozici jen rodičovský příspěvek ve výši 3800 Kč a přídatky na děti ve výši 1610 Kč, na všechny měsíční výdaje musela vystačit s 5410 Kč. Tato částka však nepokrývala ani měsíční nájem v azylovém domě, kde měla Alena povinnost zaplatit 190 Kč za každý den. Na jídlo a další potřeby by už vůbec neměla prostředky, proto jí v azylovém domě odložili splatnost nájmu o měsíc.

Po pěti týdnech od nástupu do azylového domu obdržela Alena rozhodnutí úřadu práce, že má nárok ještě na dávky hmotné nouze ve výši 5244 Kč. Josef jí dal ten měsíc na děti 1300 Kč, celkem tedy činil její příjem po odečtení nákladů na bydlení 6064 Kč pro čtyřčlennou domácnost na měsíc (50 Kč na jednoho člena domácnosti a den). V červnu 2012 jí úřad zvýšil dávky hmotné nouze na 6994 Kč, Josef jí dal tentokrát 1500 Kč na děti, celkově tedy hospodařila (po odečtení nákladů na bydlení) s částkou 8204 Kč (68 Kč denně na osobu). V srpnu 2012 jí úřad snížil dávky hmotné nouze na 6051 Kč, jelikož od Josefa na děti dostala 3000 Kč výživného. **Na náklady domácnosti kromě bydlení jí zbylo 8571 Kč, což činí necelých 72 Kč na den na jednoho člena domácnosti.**

Dalším problémem, který se vynořil během Alenina pobytu v azylovém domě, byly dluhy. Dověděla se, že Josef celý poslední rok neplatil v bytě nájem, a jelikož nebyli s Alenou manželé a nájemní smlouva byla psána jen na Alenu, požadoval majitel bytu dluh po ní. Josef se po odchodu Aleny do azylového domu odstěhoval a nechal v bytě všechnen nábytek a také některé své osobní věci. Alena tam měla také své osobní věci a věci dětí, které nestihla při spěšném odchodu sbalit. Jelikož nebyla schopna byt vyklidit a neměla peníze na zaplacení stěhovací firmy, dluh každý měsíc narůstal. Peníze sehnala až po několika měsících pobytu v azylovém domě, v té době se už ale dluh na nájmu a službách vyšplhal do výše téměř 170 000,- Kč. Josef neplatil v bytě ani elektřinu, a protože i smlouvu s dodavatelem elektrického proudu uzavřela Alena, dluh opět vznikl jí, a dokud jej nevyrovná, nemůže si pronajmout byt, nepřipojí jí elektrické

hodiny. Po Josefovi nikdo žádné peníze nevyvádá, nebo oficiálně byla nájemkyní bytu Alena. Tě vznikl další dluh poté, kdy byla přistižena revizory bez jízdenky, na kterou neměla peníze.

Zvýšit si příjem vlastní prací Alena zatím nemůže, je na rodičovské dovolené s Radkem a přitom celodenně pečuje o čtyřletého Tomáše. Děti jsou v důsledku domácího násilí velmi neklidné, úzkostné, citově silně závislé na matce. Do školky bude moci Radek nastoupit až od září 2013, do té doby je Alena odkázána na dobrou vůli své matky, která jí vypomáhá alespoň tím, že jí občas uvaří jídlo a nakoupí základní potraviny. S ostatními příbuznými se Alena nestýká, kamarádky ztratila, protože si v době soužití s partnerem nemohla domů pozvat žádnou návštěvu. Ani sama nikam nechodila, neměla peníze ani čas. Nyní je celodenní péčí o dvě traumatizované děti vyčerpaná, nemá komu dát děti alespoň na chvíli pohlídat a každý den se musí rozhodovat, co si může dovolit koupit, aby jí peníze vystačily na celý měsíc. S Josefem se vidá, ten ale stále pracuje jen příležitostně, na děti přispěje jen občas, a když s ním chtěla mluvit sociální pracovníce městského úřadu o jeho povinnostech vůči dětem, na schůzku nepřišel a přestal zvedat telefon. Alena se cítí osamělá a propadá depresi.

7. KAZUISTIKA (ARCIDIECÉZNÍ CHARITA PRAHA, PROJEKT MAGDALA)

Paní D. 36 let, 2 děti ve věku 14 a 7 let, Ukrajina

Paní D. pochází z Ukrajiny. Do ČR přišla za svým manželem – panem O. a se dvěma dětmi v roce 2006. Paní D. je 36 let, má ukrajinské středoškolské vzdělání a dvě dcery ve věku 7 a 14 let. V době příchodu paní D. měl pan O. dlouhodobý pobyt za účelem podnikání a paní D. s dětmi získala dlouhodobý pobyt za účelem sloučení rodiny. Pan O. získal trvalý pobyt a následně ho získaly i děti. Paní D. má stále povolení k dlouhodobému pobytu za účelem sloučení rodiny, a je tedy pobytově vázána na manžela.

Po příjezdu do ČR bylo nejprve vše v pořádku, ale přibližně po dvou letech se jejich vztah začal zhoršovat. Pan O. trávil hodně času s kamarády ze stavby, a v důsledku toho začal pít alkohol a navštěvovat herny. To přispělo k tomu, že začal svou manželku ponižovat, urážet a vyhrožovat jí, že zařídí ukončení jejího pobytu v ČR. Paní D. musí opakovaně žádat o prodloužení povolení k pobytu a k tomu je nezbytné dodat i dokumenty od jejího manžela. Právě díky tomuto jí manžel snadno vydíral a držel v permanentním pocitu nejistoty a strachu.

Dalším důvodem, proč paní D. manžela neopustila, je to, že jako cizinka s dlouhodobým pobytem za účelem sloučení rodiny nemůže v ČR 3 roky pracovat ani požádat o změnu účelu pobytu. Je na něm tedy závislá i finančně.

Postupem času se k psychickému násilí přidaly i fyzické útoky. V roce 2011 pan O. koupil na hypotéku dům ve vesnici přibližně 40 km od Prahy. Přestože dům byl v rekonstrukci, rozhodl manžel, že se sem celá rodina odstěhuje. Vzhledem k rekonstrukci bydleli všichni v jednom pokoji a používali provizorní sociální zařízení. Děti musely změnit školu, paní D. zde byla velmi izolovaná a celá situace se zde začala ještě více zhoršovat. V této době přestala paní D. dostávat peníze na domácnost a musela hospodařit s potravinami, které nakoupil manžel.

V září 2012 podala paní D. za asistence Střediska Migrace ADCH Praha žádost o trvalý pobyt, protože splnila podmínku pětiletého nepřetržitého pobytu. Získat nezbytné dokumenty od manžela bylo velmi obtížné, ale nakonec vše doložila.

Manželovy útoky se však začaly stupňovat. Protože s námi spolupracuje dlouhodobě, rozhodla se nám svěřit s problémem domácího násilí. Nebyla však ochotna nic řešit, protože měla strach, že jí bude dlouhodobý pobyt zrušen. Jednoho dne manžel přišel opilý a napadl i starší dceru. Dokud napadal jen paní D., byla ochotna útoky snášet, ale tento útok se stal podnětem k radikálnímu rozhodnutí – opuštění manžela. Když manžel usnul, vzala několik věcí a odešla ke známým, kteří jí poskytli přístřeší na několik dnů. O této situaci informovala Středisko Migrace ADCH Praha, jehož pracovníci jí pomohli najít ubytování, odstěhovat věci, poskytli jí také přímou pomoc a vratnou zálohu.

Prozatím se jí nedaří najít stálé zaměstnání na hlavní pracovní poměr. Hlavní překážkou je kvalifikace a pobytový status. Paní D. má středoškolské vzdělání, ale nemá všechny dokumenty nezbytné k nostrifikaci vzdělání, a tak její vzdělání není v ČR uznané.

Manžel paní D. neplatí výživné ani na děti ani manželce, a proto se rodina nachází ve velmi obtížné finanční situaci. Pan O. odmítá jakékoliv dohody. Zpočátku se děti s panem O. vídat nechtěly, protože se ho velmi bály, ale nyní s odstupem času se již občas vídají. Pan O. stále nepřispívá na základní výdaje, jen občas kupuje dětem drahé dárky.

Kvůli chování manžela je paní D. prozatím odkázána na nekvalifikované práce formou brigád načerno, protože většina zaměstnavatelů uzavírá pracovní smlouvy pouze s cizinci s trvalým pobytem. Paní D. si je vědoma toho, že by neměla pracovat nelegálně, ale za dané situace jí nic jiného nezbyvá. Musí zabezpečit stravu, ubytování pro sebe a své děti a dětem zajistit školní potřeby a splatit zálohy.

Paní D. věří, že až získá v ČR trvalý pobyt, najde stálé zaměstnání a také pak bude možné podat návrh k soudu na stanovení výživného na děti. Dokud nedostane trvalý pobyt a je pobytově vázána na manžela, má strach návrh k soudu podat.

Paní D. měla oproti jiným cizinkám štěstí, protože se již krátce po příjezdu do ČR obrátila na neziskovou organizaci, se kterou spolupracovala po celou dobu pobytu. To mělo za následek vytvoření nezbytné důvěry, která vyvrcholila svěřením se s domácím násilím.

8. KAZUISTIKA (ARCIDIECÉZNÍ CHARITA PRAHA, PROJEKT MAGDALA)

Paní A., Ukrajina

Paní A. pochází z Ukrajiny a domácí násilí zažívala již v prvním manželství, když ještě žila na Ukrajině. Manžel ji bil zvláště poté, co se opil, a tak od něho i se synem odešla k rodičům. Paní A. měla problém sebe a svého syna uživit, a tak se rozhodla odcestovat za prací do zahraničí. Syn zůstal s rodiči na Ukrajině.

Do ČR se paní A. dostala v roce 2003 přes zprostředkovatele, kterým zaplatila za vyřízení platného víza a zajištění zaměstnání v ČR. Paní A. bohužel narazila na podvodníky, kteří ji po příjezdu do ČR vzali pas a finanční prostředky. Při kontrole v roce 2005 byla zadržena cizineckou policií pro nelegální pobyt v ČR. Následně byla umístěna do Zařízení pro zajištění cizinců, kde požádala o mezinárodní ochranu. Nechtěla se vrátit na Ukrajinu s „ostudou“ a bez finančních prostředků. Po určité době byla převezena do Pobytového střediska pro žadatele o mezinárodní ochranu, kde potkala pana C., který byl rovněž žadatelem o mezinárodní ochranu. S panem C. začala žít a otěhotněla. Narodila se jí dcera.

Na Arcidiecézní charitu Praha se paní A. obrátila v době, kdy dceři bylo přibližně půl roku. Organizaci znala, protože její pracovníci jezdili do obou zařízení, kde poskytovali sociální a právní poradenství. Těchto služeb využívala i paní A. Důvodem pro vyhledání pomoci bylo domácí násilí. Pan C. klientku psychicky i fyzicky napadal. Jako žadatelka o mezinárodní ochranu mohla paní A. opustit Pobytové středisko pro žadatele o mezinárodní ochranu, kde žil i pan C., ale přišla by tím o bezplatné ubytování a prostředky na stravu. Jako žadatelka o mezinárodní ochranu neměla nárok na sociální dávky a s půlroční dcerou nemohla pomýšlet ani na hledání zaměstnání. V ČR navíc neměla žádné příbuzné ani přátele, kteří by jí mohli pomoci. Na Ukrajinu se paní A. také

vrátit nemohla, protože otec dcery byl černoch a paní A. pocházela z malé vesnice. Její dcera by zde čelila rasovým predsudkům. Paní A. by měla i finanční problémy, protože by se musela starat o dvě děti a musela by splácet dluhy, které jí vznikly při zařazení cesty do ČR.

Paní A. se s naší pomocí rozhodla násilného partnera opustit a Arcidiecézní charita Praha jim zajistila chráněné ubytování. Klientce bylo poskytováno právní a sociální poradenství a asistence. V roce 2008 se podařilo získat pro klientku trvalý pobyt z humanitárních důvodů. Díky tomu měla paní A. nárok na sociální dávky, mohla hledat zaměstnání bez pracovního povolení, a mohla se tak postavit na vlastní nohy.

Po nějaké době klientka začala opětovně žít s panem C. ve společném podnájmu. Důvodem byl příslib, že je partner finančně zabezpečí, a paní A. chtěla, aby dítě vyrůstalo s otcem. Zprvu bylo vše bez problémů, ale po nějaké době došlo opět k fyzickému násilí. Vše vyvrcholilo vážným poraněním hlavy, kdy klientka přišla o sluch.

Na základě konzultací s naší organizací se rozhodla podat trestní oznámení za ublížení na zdraví a využít ubytování v azylovém domě pro matky s dětmi. Pan C. byl odsouzen a uvězněn za neplacení alimentů svým dětem z předchozího manželství.

Po několika měsících proběhlo další soudní řízení s panem C., kde jedním z bodů obžaloby bylo i trestní oznámení paní A. Pan C. byl nakonec vyhoštěn z ČR.

Paní A. je klasickým případem cizinek s dětmi, které jsou vystaveny domácímu násilí a chudobě. Po dobu pobytu v pobytovém středisku žila vedle násilného partnera, protože by jinak neměla finanční prostředky a byla by vystavena chudobě. Dlouhodobá spolupráce s naší organizací vedla k vytvoření důvěry a klientka byla ochotna se svěřit s problémem domácího násilí. Organizace klientce pomáhala i poskytováním přímé finanční a materiální pomoci.

Příběh paní A. nakonec skončil šťastně. Paní A. našla partnera – státního občana ČR, za kterého se provdala a který se stal opravdovým otcem její dcery.

Závěrem

Podle posledního průzkumu proFem, o. p. s., 1,4 milionu žen v České republice zažilo nebo zažívá domácí násilí.⁴⁹ Domácí násilí je politický a společenský problém. Proto i Česká republika věnuje tomuto jevu pozornost. Byla přijata nová legislativa týkající se domácího násilí a také sociální služby jsou v tomto směru podporovány. Jak ale ukazuje praxe hlavně neziskových organizací, které s ženami postiženými domácím násilím pracují, je ještě mnoho věcí v mnoha oblastech, které by bylo potřeba zlepšit. V naší zprávě jsme se zaměřily na propojení domácího násilí a chudoby žen a jejich dětí. V jednotlivých kapitolách věnovaných konkrétním problémům, které ženy postižené domácím násilím nejčastěji řeší, jsme se snažily poukázat právě na ta místa, která u nás nejsou dostatečně řešena a která ženám, jež se rozhodnou vykročit z násilného vztahu, ztěžují život.

I v naší republice převládají stereotypní postoje a chování, které se týkají rolí a povinností žen a mužů v rodině a ve společnosti a které ženy diskriminují. Diskriminace na pracovním trhu a samoživitelství patří mezi hlavní faktory fenoménu „feminizace chudoby“. Stále je u nás hluboce zakořeněný názor, že žena plní roli matky a pečovatelky a muž je především živitel rodiny. To ženy znevýhodňuje především na trhu práce, v kariérním postupu, v dosažení stejného finančního ohodnocení za práci a v rozdělení rodinných úloh. Co se týče žen a dětí, které jsou postiženy domácím násilím, je pro ně nejkritičtější fází doba rozchodu s násilným partnerem. Ze sdělovacích prostředků víme, že velmi často dochází k vraždě žen, kterou spáchají jejich (ex)partneři a velmi často v tom hraje roli domácí násilí, které v těchto případech bohužel končí tím nejtragičtějším způsobem. Ženy stále nejsou, i přes zákonná opatření, proti domácímu násilí dostatečně chráněny.

Domácí násilí má také obrovské finanční dopady na státní rozpočet a stojí stát i daňové poplatníky ročně enormní peníze. Jak uvádí první studie ekonomických dopadů domácího násilí v České republice, kterou uskutečnila proFem, o. p. s., celková částka v roce 2010 byla odhadnuta na 1,328 miliardy korun.⁵⁰ Přičemž, jak autoři uvádějí, tento odhad leží výrazně pod skutečnou částkou, protože pro mnoho oblastí není dostatek empirických dat.

49 KUNC, K. a kol. Ekonomické dopady domácího násilí v ČR. proFem, o. p. s., 2012. 71 s. ISBN: 978-80-904564-1-9. V únoru 2012 byl pro potřeby studie uskutečněn reprezentativní průzkum na vzorku 3000 žen v ČR ve věku 18–65 let.

50 KUNC, K. a kol. Ekonomické dopady domácího násilí v ČR. proFem, o. p. s., 2012. 71 s. ISBN: 978-80-904564-1-9.

Z naší studie „Chudoba u žen postižených domácím násilím a jejich dětí“ vyplynulo, že je u nás zoufalý nedostatek míst v azylových domech pro ženy postižené domácím násilím, nedostatek těchto azylových domů samotných a problémem je i to, že ženy si musí pobyt v azylovém domě platit (např. v Rakousku mají pobyt zdarma).

Na to navazují potíže s poskytováním sociálních dávek, kdy některé dávky jsou u nás v současné době vypláceny na základě subjektivního uvážení sociálních pracovníků/-íků, což se ukazuje jako velmi diskriminující. Stává se tak, že v jednom městě žena ve stejné životní situaci dávku dostane a jiná žena v jiném městě ji nedostane. Bylo by proto přínosem, kdyby Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo metodický pokyn, který by odstranil tyto nerovnosti.

S tím souvisí i přidělování sociální dávky, kdy není zohledněna zvláštní situace domácího násilí, dávky nejsou poskytovány okamžitě, ale až zpětně, což dohromady způsobuje nejen jeden problém, a ženy postižené domácím násilím a jejich děti jsou tak vystaveny chudobě. A přitom právě tato první pomoc po odchodu ženy od násilného partnera je jedna z nejdůležitějších.

Významným problémem je u nás drahé bydlení, což vede k tomu, že nemálo žen je nuceno se po pobytu v azylovém domě vrátit k násilnému partnerovi, protože cenově dostupné bydlení není k dispozici anebo je ho jen velmi málo. Obrovskou pomocí pro tyto ženy by bylo vybudování startovacích cenově dostupných bytů, kam by ženy mohly být umísťovány po odchodu z azylových domů.

Ve výčtu nutných opatření bychom mohly takto pokračovat, ale jen bychom se opakovaly, protože popis problematických míst a naše doporučení jsou průběžně uváděny pod jednotlivými kapitolami. Chudoba má mnoho rozměrů. Znamená nedostatek příjmů a materiálních zdrojů pro důstojný život, nedostatečný přístup k základním službám, jako je zdravotní péče, bydlení a vzdělávání, vyloučení z trhu práce a nekvalitní zaměstnání. Tyto prvky jsou hlavními příčinami chudoby a vysvětlují, jak se jednotlivci a celé rodiny ocitnou v sociálním vyloučení. Řešení si vyžaduje přístupy procházející napříč celým spektrem politik.

Tento materiál vznikl proto, aby přispěl ke zlepšení situace žen postižených domácím násilím a jejich dětí v naší republice. Jako členky Výboru pro prevenci domácího násilí při Radě vlády pro rovné příležitosti žen a mužů se budeme snažit, aby se tato studie stala součástí Národního akčního plánu prevence domácího násilí. A také budeme usilovat, aby se problematická místa zmíněná v této studii řešila systémově, k čemuž může také přispět rakouská zpráva o chudobě, kterou přikládáme na CD.

proFem, o. p. s., se již od roku 1993 zaměřuje na poskytování poradenských služeb a konzultací ženským projektům a organizacím. V oblasti ženských lidských práv a násilí na ženách se věnuje politickému lobbyingu, vydávání publikací a bezplatnému právnímu poradenství obětem domácího násilí. V současné době realizuje proFem následující hlavní projekty: projekt AdvoCats for Women (zajišťující poradenství ženám, které se staly obětí dlouhodobého násilí, a Intervenční centrum v Příbrami, projekt Ekonomické dopady domácího násilí v ČR, Právní hlídky, Chudoba u žen postižených domácím násilím a jejich dětí.

Poslání a cíle proFem, o. p. s.

- » vydávat poradenské a informační publikace pro ženy a veřejnost v oblastech, ve kterých dochází k diskriminaci žen,
- » za stejným účelem pořádat konference, workshopy a školení,
- » realizovat přímé poradenství a podporu žen, kterých se dotkly diskriminace a násilí,
- » upozorňovat společnost na problematické oblasti, ve kterých jsou ženy diskriminovány, a dokonce ohrožovány, a to formou veřejných prohlášení, politického lobbyingu u zákonodárných institucí a u politického zastoupení,
- » za stejným účelem pracovat i s veřejnými médii či zřizovat média vlastní,
- » aktivně spolupracovat s jinými (nejen) ženskými iniciativami a organizacemi z České republiky a ze zahraničí na těchto problémech.

Adresa: Plzeňská 66, Praha 5

e-mail: info@profem.cz

www.profem.cz

Linka právní pomoci ženám, obětem domácího násilí

Každé úterý 9:00–12:00 a středa 17:30–20:30 na tel. čísle: 608 22 22 77

RIZIKA CHUDOBY ŽEN POSTIŽENÝCH DOMÁCÍM NÁSILÍM A JEJICH DĚTÍ

© 2012, proFem, o. p. s.

autorka: Mgr. Adriena Budinová

redakce: Jitka Poláková, Bc. Soňa Hradecká

jazyková korektura: Mgr. Vendula Kadlečková

Písmem Lido Františka Štorma vysázela a graficky upravila Ilona Staňková

V nákladu 150 výtisků vytiskla Tiskárna Prima, spol. s r. o., Březohorská 253,

261 01 Příbram VII

ISBN: 978-80-904564-2-6

proFem, o. p. s.

Plzeňská 66, 150 00 Praha 5

tel.: 224 910 744

e-mail: info@profem.cz

www.profem.cz

1

7

50

2

2

20

5

10

20

10

